

| februar 2014.

ZBIRKA PREDLOGA PRAKTIČNE POLITIKE ZA REFORMU POLICIJE U SRBIJI

| broj 9

www.bezbednost.org
www.bgcentar.org.rs
www.crps.org.rs

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Beogradski centar za ljudska prava
Centar za razvojnu politiku i saradnju

| februar 2014.

ZBIRKA PREDLOGA PRAKTIČNE POLITIKE ZA REFORMU POLICIJE U SRBIJI

| broj 9

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Beogradski centar za ljudska prava
Centar za razvojnu politiku i saradnju

ZBIRKA PREDLOGA PRAKTIČNE POLITIKE ZA REFORMU POLICIJE U SRBIJI
Broj 9

IZDAVAČI:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku | Beogradski centar za ljudska prava | Centar za razvojnu politiku i saradnju

INTERNET:

www.bezbednost.org | www.bgcentar.org.rs | www.crps.org.rs

AUTORI:

Aurelija Đan | Saša Đorđević | Jan Litavski | Nevena Dičić Kostić

DIZAJN I PRELOM:

Saša Đorđević

FEBRUAR 2014.

Ova publikacija objavljena je uz podršku Misije OEBS u Srbiji. Stavovi izrečeni u knjizi/publikaciji pripadaju isključivo autoru (autorima) i njegovim saradnicima i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS-a u Srbiji.

SADRŽAJ

PSIHOLOŠKA PODRŠKA POLICAJCIMA: ULOGA RUKOVODIOCA | 6

Sažetak | 6

Preporuke | 6

Uvod | 7

Stanje | 8

Uloga | 19

Smernice | 27

Literatura | 28

NACIONALNI KAPACITETI, MEĐUNARODNA I REGIONALNA POLICIJSKA SARADNJA U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Sažetak | 30

Preporuke | 31

Uvod | 31

Normativno-pravni okvir za borbu protiv organizovanog kriminala u Srbiji i analiza odredbi u krivičnom postupku za dela organizovanog kriminala | 32

Analiza rada nadležnih državnih institucija Republike Srbije u borbi protiv organizovanog kriminala | 38

Regionalna i međunarodna saradnja u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala | 45

Zaključak | 50

Literatura | 51

LJUDSKA PRAVA I POLICIJA — ULOGA OBUKE I OBRAZOVANJA POLICIJE | 54

Sažetak | 54

Preporuke | 55

Uvod | 55

Ljudska prava i uloga policije | 57

Neophodnost poznavanja i učenja o ljudskim pravima | 58

Izazovi pred obrazovnim sistemom | 60

Položaj izučavanja ljudskih prava u obrazovnom sistemu Srbije | 64

Sistem obrazovanje policijskih službenika u Sloveniji | 70

Zaključak | 73

Literatura | 73

PSIHOLOŠKA PODRŠKA POLICAJCIMA: ULOGA RUKOVODIOCA

Aurelija Đan, Saša Đorđević

Sažetak

Nedovoljno pažnje posvećeno je stanju mentalnog zdravlja pripadnika policije u Srbiji. Najčešće se o tome raspravlja nakon incidenata u kojima su policijski službenici oduzeli sebi život ili kada učine neko od krivičnih dela, nakon čega u fokus dolaze svi problemi koji se tiču nedovoljne psihološke podrške policajcima. Još je manje rasprave o ulozi policijskih rukovodioca u upravljanju stresom i njegovoj prevenciji. Rukovodioci u policiji retko primećuju psihološke promene kod svojih zaposlenih, dok policajci koji imaju probleme ne žele da traže psihološku podršku i profesionalnu pomoć. Štaviše, pojedini rukovodioci nisu upoznati sa postojećim sistemom psihološke podrške u MUP-u. Zbog toga je upitna uspešnost celokupnog sistema psihološke podrške policajcima. Cilj studije je da podstakne raspravu o važnosti poboljšanja pružanja profesionalne psihološke pomoći policajcima u Srbiji i o ulozi rukovodioca prilikom pružanja podrške u radu zaposlenima u policiji.

Preporuke

1. Odeljenje za zdravstvo i psihološku prevenciju u MUP-u bi trebalo da upozna sve policijske rukovodioce u Srbiji o sistemu pružanja profesionalne psihološke pomoći službenicima policije. Potrebno je objasniti: (i) kome rukovodioci (lista kontakata) mogu da se obrate i kako to da urade (procedura); (ii) na koji način da ponude policajcu podršku ukoliko on nije voljan da bude upućen kod psihologa.
2. Odeljenje za zdravstvo i psihološku prevenciju u MUP-u i Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a bi trebalo da obuče policijske rukovodice o načinima za utvrđivanje prvih simptoma i znakova pojave stresa kod policajaca, kao i osnovne karakteristike duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja.
3. Potrebno je da policijski rukovodioci, u saradnji sa svojim pomoćnicima i zamenicima, razgovoraju sa policijskim službenicima pre i posle svake visoko rizične operativne akcije koja potencijalno može da uzrokuje stres, radi utvrđivanja trenutnog psiho-fizičkog stanja zaposlenog i mogućih posledica na mentalno zdravlje nakon završetka akcije.
4. Policijski rukovodioci bi trebalo za realizaciju visoko rizičnih operativnih akcija odabrati one policijske službenike koji imaju veću otpornost na pojavu stresa. Prethodno je potrebno da poznaju kvalitete svakog od službenika policije koji radi u njihovoj

organizacionoj jedinici kako bi utvrdili njihove sposobnosti u suočavanju sa stresnim situacijama.

5. Policijski rukovodioci bi trebalo da omoguće nesmetan rad kolegama za podršku. Pre toga, potrebno je izabrati osobe koje treba da pruže podršku policajcima u svim organizacionim jedinicama policije i Ministarstva.
6. Potrebno je povećati broj psihologa u policiji kako bi svaka područna policijska uprava u Srbiji imala po jednog psihologa, odnosno omogućiti da svaka uprava samostalno obavlja redovne provere psihičkog stanja, te sprovodi savetovanje i terapiju za rešavanje različitih psihičkih problema.

UVOD

Saobraćajni policajac iz Jagodine Saša P. (41) oduzeo je sebi život u decembru 2013. godine. Pre samog samoubistva, ovaj policijski službenik poslao je poruku kolegi rekavši da „ne može ovako više da živi“ (Večernje novosti 2013). Osnovano se sumnja da je

Ovakvi slučajevi suicida policijskih službenika su redovna pojava u Srbiji. Policijski sindikati navode da svake godine oko desetak zaposlenih u MUP-u oduzme sebi život. Najčešće su to uniformisani policajci.

policijci službenik iz Niša N.N. (45) izvršio samoubistvo u decembru 2013. godine. Razlozi za izvršenje ovakvog čina nisu poznati, ali postoje informacije da je ovaj policijski službenik već ranije pokušavao da izvrši suicid (Milenković 2013). Policajac Dejan M. (30) iz Loznice izvršio je samoubistvo kada su u njegovu kuću upali pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice. Pre toga je ranio svoju suprugu, a decu i njene roditelje uzeo za taoce (Vuković 2013).

Policijski službenici su zbog prirode posla često izloženi stresu koji prevazilazi nivo stresa u normalnom životu ljudskog bića. Uzroci i posledice stresa kod policijskih službenika predstavljaju značajan problem za rukovodioce, policijske službenike, ali i javnost. Stres, pored toga što utiče na kvalitet života policijskog službenika, negativno se projektuje na uspešnost u radu, porodični život i na usluge koje policajac pruža građanima (Hickman, i drugi 2011). U Srbiji se rasprava o posledicama rada koje utiču na psihičko zdravlje i stabilnost policijskih službenika, a zatim i na bezbednost građana, načinje tek nakon incidenata kao što su samoubistva policijskih službenika ili kada zbog „kratkog fitilja“ policajci ugroze nekom građaninu život. Rukovodioci u policiji retko primećuju psihološke promene kod svojih zaposlenih, dok policajci koji imaju probleme ne žele da traže psihološku podršku ili profesionalnu pomoć.

Cilj studije je upravo da podstakne raspravu o važnosti pružanja psihološke podrške i profesionalne psihološke pomoći policajcima u Srbiji. Trenutak je odličan jer je najavljen početak institucionalne reorganizacije sistema pružanja psihološke podrške policajcima kroz formiranje Centralne psihološke službe u Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP)

(Smiljanić 2014). Konkretnije, u studiji je predočena uloga rukovodioca u policiji u upravljanju i prevenciji stresa kod policijskih službenika, što bi trebalo da predstavlja svakodnevnu praksu rukovodilaca na svim nivoima (linijama) rada (Yarker, i drugi 2007).

Na početku studije analizirano je stanje mentalnog zdravlja u policiji na osnovu javno dostupnih informacija, koja je upodobljena potrebama rukovodioca. U drugom delu, predočena je uloga rukovodioca u policiji u smanjivanju stresa kod svojih zaposlenih prilikom obavljanja svakodnevnih zadataka. Posebno su predstavljane veštine koje svaki rukovodilac treba da poseduje radi prevencije stresa, te načini za prepoznavanje stresa kod svojih zaposlenih, i objašnjena je važnost odluke rukovodioca da zaposlenog koji ima problema uputi na vreme kod psihologa. Na kraju studije, predstavljeni su saveti policijskim rukovodiocima za pružanje podrške u radu svojih zaposlenih.

Studija je sačinjena na osnovu analize sadržaja javno dostupnih informacija i intervju sa rukovodiocima (komandirima) policijskih stanica i policijske ispostave u Policijskoj upravi za Grad Beograd. Budući da žene zauzimaju procentualno manji broj rukovodećih mesta (ukupno 10,9% – Odgovor MUP-a na upitnik BCBP-a, jul 2013.), kao i da su intervjui sprovedeni samo sa rukovodiocima koji su muškarci, u studiji je odlučeno da se ne koristi rodno senzitivni jezik i rukovodiocima oslovljavamo u muškom rodu. Slično, iz praktičnih razloga zbog dužine teksta, i policijske službenike oslovljavamo samo u muškom rodu.

STANJE

Nedovoljno pažnje je posvećeno stanju mentalnog zdravlja pripadnika policije u Srbiji. Najčešće se o tome raspravlja nakon incidenata u kojima su policijski službenici oduze-

Skoro polovina područnih policijskih uprava u Srbiji i nema psihologa.

li sebi život, kada u fokus dolaze svi problemi oko nedovoljne psihološke podrške policajcima. Tako je, na primer, za pružanje profesionalne psihološke pomoći u najvećoj policijskoj upravi u Srbiji (Beograd) zadužen samo jedan psiholog. Deo rukovodioca su neobavešteni o tome da i taj jedan psiholog zaista postoji i radi, ali pri tome svi imaju stav da je psihološka podrška i pomoć neophodna policijskim službenicima. Sistematski lekarski pregledi se ne izvršavaju redovno jer nema dovoljno finansijskih sredstava. Zakonski okvir je neprecizan jer je nadležnost za pružanje psihološke podrške data isključivo Zavodu za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a,¹ te se ne pominju ostale organizacione jedinice koje obavljaju ovu delatnost – Odeljenje za zdravstvenu i psihološku prevenciju.

edi se ne izvršavaju redovno jer nema dovoljno finansijskih sredstava. Zakonski okvir je neprecizan jer je nadležnost za pružanje psihološke podrške data isključivo Zavodu za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a,¹ te se ne pominju ostale organizacione jedinice koje obavljaju ovu delatnost – Odeljenje za zdravstvenu i psihološku prevenciju.

1 Čl. 145, Zakon o policiji („Sl. glasnik RS“, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011); Čl. 2, Pravilnik o specifičnoj zdravstvenoj zaštiti zaposlenih u MUP-u („Sl. glasnik RS“, br. 33/2006).

Zbog rečenog, u ovom odeljku studije analizirano je stanje mentalnog zdravlja policije u Srbiji, prilagođeno potrebama rukovodioca u policiji. Na početku je rešena dilema o tome da li je pružanje psihološke podrške policajcima zaista zadatak rukovodioca u policiji. Nakon toga su predstavljeni glavni problemi u vezi sa stresom kod policijskih službenika u Srbiji, kako bi rukovodioci znali na šta je potrebno najviše obratiti pažnju tokom rukovođenja.

Znanje i stavovi policijskih rukovodioca

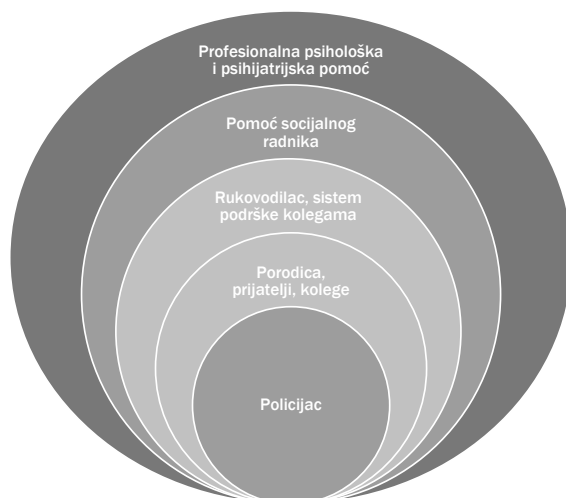
Upravljanje stresom je sastavni deo rada policijske službe, gde posebnu ulogu obavljaju rukovodioci. Odgovarajuća psihološka pomoć je svakako poželjna u svakom trenutku, i ona ne može da bude štetna, ali je potrebno imati u vidu da psiholozi ne mogu zaposlenima da budu dostupni u svakom trenutku u svakodnevnom radu.

Rukovodioci nisu psiholozi, ali mogu da utiču na smanjenje stresa kod svojih zaposlenih.

Rukovodioci su ti koji upravljaju svakodnevnom radom svojih zaposlenih i oni mogu da budu u stalnom kontaktu i da utiču preventivno ili ublaže stres koji je nastao na poslu. Ovim nikako se ne podrazumeva da rukovodioci treba da preuzmu ulogu psihologa, nego oni svojim ponašanjem mogu da imaju pozitivan uticaj na zaposlene.

Upravljanje stresom ne treba shvatiti kao dodatnu aktivnost rukovodioca koja im otežava svakodnevne zadatke, nego upravo suprotno. Rukovodilac ima ulogu da zaposlenima olakšava svakodnevni rad, da stvara prijatno radno okruženje, i da time direktno utiče na bolju produktivnost. To je i sasvim razumljivo jer oni predstavljaju prvi stepenik ka prepoznavanju i rešavanju problema stresa u policiji pored članova porodice i ostalih kolega. Rukovodioci su ključni činilac u donošenju odluke da zaposleni zatraži profesionalnu psihološku pomoć (Burger 2012) (Grafika 1).

Grafika 1: Proces pružanja podrške policijskim službenicima

Rukovodioci u policiji treba da pružaju podršku svojim zaposlenima

Ne postoji organizaciona svest rukovodioca u policiji u Srbiji o važnosti prepoznavanja stresa, pa samim tim i njegovog sprečavanja, kod svojih zaposlenih. Rukovodioci u policiji u Srbiji pogrešno razumeju sadržinu podrške policijskom službeniku u njegovom radu i poistovećuju je sa zadacima koje obavlja psiholog ili psihijatar prilikom pružanja profesionalne pomoći. Podrška ne mora nužno da zahteva profesionalnu psihološku

Pružanje podrške u radu nije isto što i pružanje profesionalne psihološke pomoći.

pomoć radi smanjenja stresa, nego treba da bude deo funkcionisanja jedinice na individualnom i organizacionom nivou. Individualni nivo zasniva se na pružanju saveta i ličnom radu rukovodioca sa zaposlenima. Organizacioni nivo podrške zasnovan je na institucionalnom funkcionisanju čitave organizacije i cilj je smanjenje organizacionih faktora koji doprinose stresu, kao i pružanje profesionalne psihološke pomoći unutar policijske službe (Cox 1997).

Rukovodioci nisu obučeni da pružaju psihološku podršku svojim zaposlenima kvalitetno

Policijski rukovodioci smatraju da nemaju dovoljno znanja da pruže kvalitetnu podršku u radu svojim zaposlenima (pogotovu kada je uprsavljanje stresom u pitanju), ili je poistovećuju sa pružanjem profesionalne psihološke pomoći. Znanje koje su dobili na Kriminalističkoj-policijskoj obuci ili u Centru za osnovnu policijsku obuku ne zadovoljava potrebe policijske službe i njenih zaposlenih. Posebno u nekim organizacionim jedinicama zbog obimnosti posla, nema dovoljno vremena za podršku rukovodioca svojim zaposlenima, te zbog toga rukovodioci smatraju da je neophodno emocionalno distanciranje radi obavljanja policijskih zadataka. Takav način prevazilaženja problema nije odgovarajući, jer se emocionalnim distanciranjem stres sanira samo u kratkom vremenskom periodu. Dugoročno, posledice mogu biti znatno teže.

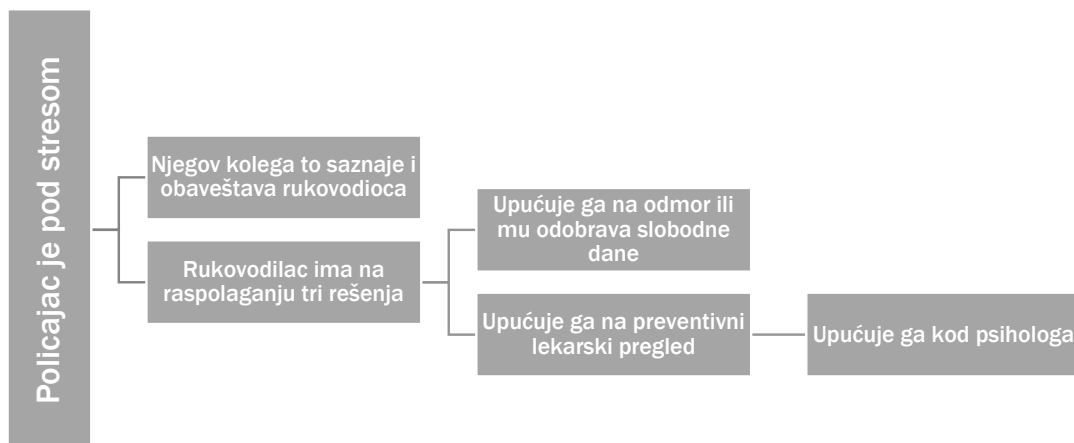
Pojedini rukovodioci nisu upoznati da postoji psiholog u policiji

Broj psihologa u policiji u Srbiji nije dovoljan (pogledati: Tabela 1). Međutim, da problem bude još ozbiljniji, pojedini policijski rukovodioci nisu upoznati sa time da postoji psiholog koji može da pruži profesionalnu pomoć onim zaposlenima kojima je to potrebno. Upoznati su sa time da prilikom lekarskog pregleda u Zavodu za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a postoji obavezan psihološki i psihijatrijski pregled, ali ne znaju da za potrebe beogradske policije postoji jedan psiholog i jedan socijalni radnik. Štaviše, nisu upoznati ni sa time da u sedištu Ministarstva postoji posebna služba za zdravstvo i psihološku prevenciju. Takođe, pojedini rukovodioci ne znaju za projekat „Podrška kolegi“ koji se sprovodi od 2006. godine, niti su upoznati sa time kako on funkcioniše, a čiji je cilj upravo poboljšanje radne klime u Ministarstvu i podizanje nivoa mentalnog zdravlja u policiji.

Odlazak kod psihologa je poslednje rešenje

Redovan odlazak policajca kod psihologa nije praksa, naročito nakon stresnih zadataka u kojima je primenjena sila, već je mera koja se realizuje na kraju, ukoliko se utvrdi da ne postoji nijedno drugo rešenje. Policijski rukovodioci uglavnom dobijaju informacije o zdravstvenom stanju svojih zaposlenih preko drugih policijskih službenika koji ukazuju na to da postoje određeni zdravstveni ili lični problemi. Rukovodioci u takvim situacijama, najpre pokušavaju da razgovorom utvrde ozbiljnost problema, te odlučuju o tome da policajcu dodele odmor ili ga, pak, upute na preventivni lekarski pregled u Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a. Odluka o odlasku kod psihologa se donosi tek na kraju (Grafika 2). To je pravdano činjenicom da zaposleni imaju pogrešnu sliku o tome šta psiholog zapravo radi, te ga mešaju sa psihijatom, i plaše se da ostale kolege ne saznaju o tome.

Grafika 2: Odlazak policajca kod psihologa

Rukovodioci ne prepoznaju rodne razlike

Uprkos povećanom broju žena u srpskoj policiji, rukovodioci i dalje veruju da je policijski posao „muško zanimanje“ i da žene nisu u stanju da se fizički i emotivno suoče sa zahtevima posla.² U policiji još uvek vlada paternalistički stav prema ženama (Martin 1996), što znači da se od njih očekuje da rade manje zahtevne i opasne poslove, i prema njima se ponaša zaštitnički.

Istraživanja pokazuju da je pripadnost određenom polu relevantan faktor u proceni stresa kod policijskih službenika (Peter / Tomz 1996). Rodne uloge i rodno uslovljeno ponašanje u policijskoj organizaciji predstavljaju dva velika faktora koja mogu da uzrokuju stres (He, Zhao / Ren 2005). Ovo podrazumeva različite kriterijume za žene i muškarce u policiji. Tako je na osnovu istraživanja Akademije ženskog preduzetništva (Bešlin /

2 Intervju sa rukovodiocima u Policijskoj upravi za Grad Beograd, decembar 2013.

Markov 2012) dobijen nalaz da su muškarci i žene u policijskim upravama u Srbiji ocenili da su mogućnosti za napredovanje u službi za žene veoma male, kao i da nisu jasno određene. Pojava seksualnog uznemiravanja je prisutna u policiji pa je tako na ženama da u zavisnosti od situacije procenjuju granice pristojnog ponašanja kolega (Bjeloš, Odanović / Stojanović Gajić 2012). Jedno drugo istraživanje, pak, potvrđuje činjenicu koja ide u prilog tome da jezičko uznemiravanje predstavlja veliki izvor stresa za žene (Morash, Haarr / Kwak 2006).

S obzirom na ovo rečeno, možemo da pretpostavimo da u MUP-u rodna pripadnost predstavlja dodatni faktor koji doprinosi da žene i muškarci u policiji drugačije doživljavaju stres na radnom mestu.

Rukovodioci u MUP-u ne prepoznaju rodne razlike u doživljavanju stresa i ne uzimaju u obzir različite rodne uloge koje imaju muškarci i žene kako u društvu tako i u policiji. Štaviše, čini se da policijski rukovodioci smatraju da su u određenom smislu žene pošteđene stresa koji proizilazi iz prirode posla jer u policiji uglavnom obavljaju dužnosti koje su pomagačke ili administrativne prirode. Iako žena u policiji ima u uniformisanom i neuniformisanom sastavu,³ njihova karijera u operativnim poslovima se završava ili udajom ili dobijanjem deteta kada rukovodioci ženu premeštaju na manje zahtevno mesto.⁴ Ovaj potez rukovodioci tumače svojom dobrom namerom da ženi u policiji pomognu da pronađe ravnotežu između svog privatnog i profesionalnog života, a navode da žene često same zahtevaju ovaj način tretmana.

Iako policijski rukovodioci razumeju da za žene izvor stresa predstavljaju problemi privatne tj. porodične prirode, oni retko prepoznaju da i sam način organizacije posla i nejednake mogućnosti za muškarce i žene u policiji može da bude dodatni izvor stresa za žene jer ih ne tretira na ravnopravan način u odnosu na muškarce.

Mentalno zdravlje u policiji

Evropskim paktom za mentalno zdravlje i dobrobit (2008.) i Deklaracijom o mentalnom zdravlju za Evropu (2005.) istaknuto je da mentalno zdravlje predstavlja ljudsko pravo građana, a samim tim i pravo policijskih službenika. Glavna preporuka rečenih dokumenata odnosi se na oporavak i uključenje u društvo osoba koje su doživele stres ili traume, što je dovelo do narušavanja njihovog mentalnog zdravlja. U takvoj rizičnoj grupi su i policijski službenici. Pored toga, u dokumentima je istaknuta potreba izgradnje i

3 Od ukupnog broja zaposlenih sa statusom ovlašćenog službenog lica u operativnom sastavu procenat žena iznosi 24,6%, a 8,6% žena ima status uniformisanog ovlašćenog službenog lica (MUP, Dopunski odgovori na Upitnik BCBP-a, jul 2013.)

4 Intervju, Uprava kriminalističke policije, decembar 2013.

realizacije uspešnog sistema prevencije depresije, suicida, kao i potreba poboljšanja uslova za rad. Policijski službenici u Srbiji upravo organizaciju službe i uspostavljene odnose unutar nje doživljavaju kao potencijalno najveći izvor stresa.

Neuroza je glavni psihološko-psihijatrijski problem

U periodu od januara 2011. do juna 2012. godine ukupno je 499 policijskih službenika upućeno na ciljani/kontrolni lekarski pregled (Smiljanić 2012, 2).⁵ Reč je o vanrednom

U decembru 2013. godine su zbog velikog broja incidenata u Žandarmeriji izvršeni preventivni zdravstveni pregledi zaposlenih i pokrenuto je pitanje o psihičkom zdravlju pripadnike ove specijalne policijske jedinice.

preventivnom lekarskom pregledu koji se realizuje između dva periodična lekarska pregleda ukoliko je došlo do trajne promene radne sposobnosti.⁶ Sprovodi se na zahtev zakonodavca ili poslodavca radi ocene radne sposobnosti posle incidenta na radnom mestu ili u saobraćaju. Svim policijskim službenicima koji su upućeni na „ciljani“ lekarski pregled utvrđena je neka od bolesti duševnog poremećaja i poremećaja

ponašanja (Grafika 3). U poslednje četiri godine na vanredni lekarski pregled poslato je skoro 10% uniformisanih policajaca (2.385), od kojih je kod 972 dijagnostifikovan duševni poremećaj i poremećaj ponašanja (Vukosavljević 2013). Problem sa realizacijom preventivnih lekarskih pregleda je nepoverenje rukovodioca u njihov kvalitet.⁷ Pored toga, oni se ne realizuju redovno.

Namerno „dobijanje“ dijagnoze“

Stanje na koje bi trebalo obratiti pažnju jesu situacije gde policijski službenici namerno od svojih privatnih lekara pribavljaju neku od dijagnoza duševnog poremećaja i poremećaja ponašanja kako ne bi obavljali operativni rad na terenu, ili radi uzimanja slobodnih dana. Često, nisu ni svesni šta im je dijagnostifikovano, te posledice osećaju onog trenutka kada im se oduzme pravo na nošenje i korišćenje oružja. To je posledica nedostatka motivacije policijskih službenika koja proizilazi iz toga da je teško izgubiti posao u policiji (Intervju, Policijska stanica Mirijevo, decembar 2013.).

Neuroza je najčešći oblik duševnog poremećaja i poremećaja ponašanja kod policijskih službenika u Srbiji (Smiljanić 2012, 3), ali to nije najteži psihički poremećaj. Neuroze su

5 Beogradski centar za bezbednosnu politiku nije uspeo da dobije podatke za 2013. godinu jer MUP nije odobrio intervju sa predstavnicima Odseka za psihološku prevenciju u Upravi za ljudske resurse koji poseduje podatke o broju realizovanih ciljanih/kontrolnih pregleda.

6 Čl. 114, Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Sl. glasnik RS“, br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012 i 45/2013 - dr. zakon).

7 Intervju, Policijska stanica Novi Beograd, decembar 2013.

posledica preteranih i naglih reakcija uma i tela na pojedine situacije i ideje u životu. Prateća pojava neuroze je desocijalizacija, koja je jedna od najčešćih posledica stresa kod policajaca (Anderson, Litzemberger / Plecas 2002), kao i sujeta koja je prema mišljenju policijskih rukovodioca sveprisutna u policiji. Osnovni simptomi neuroze su agorafobija, socijalna fobija kao što je strah od moguće kritike, napadi panike, anksioznost, hipohondrija, disocijativni gubitak pamćenja, srčana nervoza, depresija, strah da će se nešto loše desiti (Erić / Kaličanin 2000). Slede afektivni poremećaji čija je osnovna karakteristika promena raspoloženja – od depresije do ushićenja. Većina ovih poremećaja je povezan sa stresnim situacijama. Poremećaji ličnosti i poremećaji ponašanja su treća grupa najčešćih oblika duševnih poremećaja kod policijskih službenika u Srbiji koja obuhvataju razna klinička stanja i obrasce ponašanja osobe prema sebi i drugima. Oni su, često, udruženi sa raznim stepenom tuge i problemima društvenog bivanja (Erić / Kaličanin 2000).

Grafika 3: Podgrupe duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja⁸

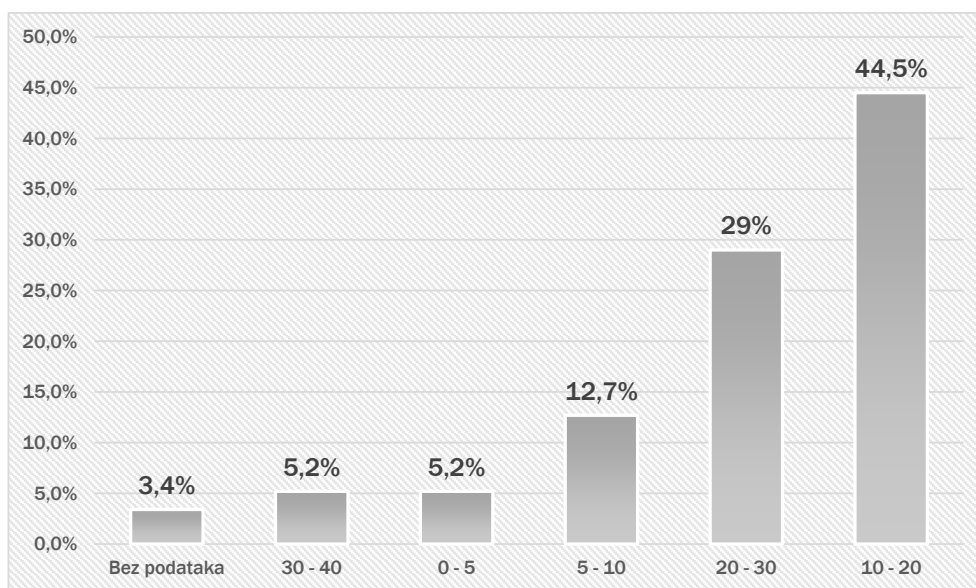

8 Za više detalja o duševnim poremećajima i poremećajima ponašanja pogledati: <http://mkb10.rs/>.

Policajci preko 10 godina radnog staža imaju najviše problema

Poremećaji ponašanja i duševni poremećaji najviše pogađaju policajce koji rade u službi između 10 i 20 godina (Smiljanić 2012, 4) (Grafika 4). To su policijski službenici koji su počeli da rade u policiji upravo u trenutku sukoba u bivšoj Jugoslaviji, odnosno na početku reforme policije u Srbiji nakon petooktobarskih promena 2000. godine. Pojava PTSP-a je glavna posledica oružanih sukoba tokom devedesetih godina 20. veka i kod određenog broja policajaca PTSP je prisutan (tzv. Kosovski sindrom).⁹ Reforma policije u Srbiji koja se odnosi na organizacijom rada, logističkom podrškom kao i sa vrednovanjem rada takođe predstavlja potencijalni uzrok stresa. Takvi stresori su povezani sa organizacionom strukturom policije, neophodnim sredstvima za rad i procenama kvaliteta rada policijskog službenika. Njihova prisutnost je pojačana nakon usvajanja Zakona o policiji 2005. godine.

Grafika 4: Struktura zaposlenih sa duševnim poremećajima u odnosu na dužinu staža

Značajan broj mladih policajaca (169) je upućen na preventivni lekarski pregled. To je možda posledica toga da se oni pre odlučuju na odlazak kod psihologa, nego stariji policajci.¹⁰ Razlog je taj da mlađi policajci još uvek nemaju porodicu, te da zbog toga ne uzrokuju dodatne poteškoće svojim najbližima.¹¹ Takođe, mlađi policajci su pred većim

9 Intervju, Policijska stanica Voždovac, decembar 2013.

10 Intervju, Uprava kriminalističke policije, decembar 2013.

11 Intervju, Policijska stanica Voždovac, decembar 2013.

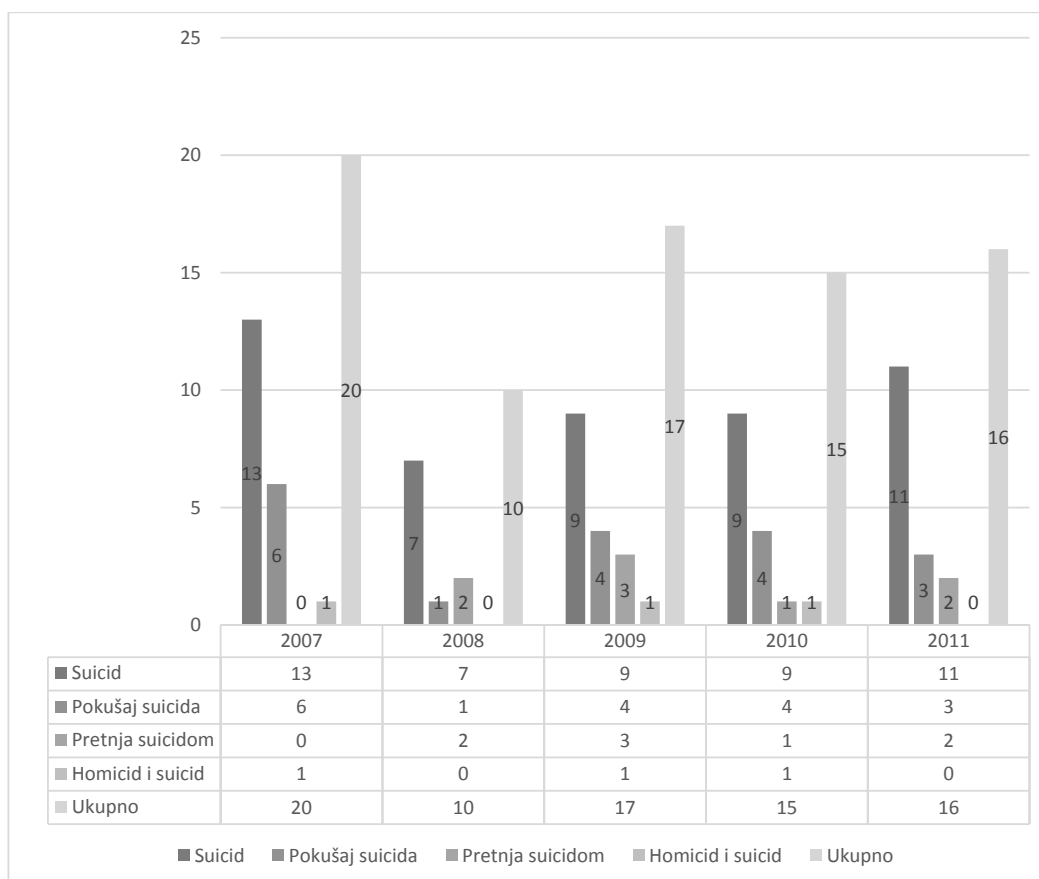

pritisak radnog okruženja, te osećaju veći pritisak za postizanje rezultata.¹² Rukovodnici se slažu da je veću pažnju potrebno posvetiti upravo mlađim policijskim službenicima koji još uvek nisu dovoljno spremni da odgovorno obavljaju policijske zadatke. Iskusniji policajci znaju mnogo bolje da se suoče sa stresnim situacijama.¹³ Međutim, to ne znači da je njih potrebno zaboraviti.

Preko 140 policajaca izvršio je suicid u prethodnih 12 godina

Suicidalne tendencije kod policajaca su učestalije nego kod drugih građana u Srbiji. Naime, od 2007. do 2011. godine prosečan broj samoubistava radnika MUP-a iznosi 9,6 na oko 40.000 zaposlenih, što je za 2,6 više nego kod ostalih građana Srbije. Prosečan broj suicida u Srbiji, prema statistici Svetske zdravstvene organizacije, iznosi oko 7 na 40.000 stanovnika (Vukosavljević 2013). Prema istoj statistici, prosečna starost samoubica u Srbiji je 52 godine, dok je prosečna starost onih policajaca koji su izvršili samoubistvo je 35 godina. Upravo se ti policajci najčešće upućuju na preventivni lekarski pregled.

Grafika 5: Suicid kod policajaca u Srbiji

12 Intervju, Policijska ispostava Mirijevo, decembar 2013.

13 Intervju, Policijska ispostava Mirijevo, decembar 2013.

U poslednjih 12 godina ukupno je 142 policajaca izvršio suicid (Vukosavljević 2013). Mogući uzroci ovakvog stanja su veliki broj počinjenih krivičnih dela nad policajcima zbog narušavanja javnog reda i mira, odnosno zbog ometanja rada, sprečavanja u radu i napada na policijske službenike. Potom, od oktobra 2008. godine do danas policijski službenici su nekoliko puta najavljivali organizovanje štrajka, a konačno su, početkom februara 2011. godine, i sproveli zakonsko omogućeno pravo na štrajk. Razlozi su bili neadekvatan ekonomski i socijalni status policajaca, i nedostatak potrebnih sredstava za rad. Pored toga, ne postoji odgovarajuća selekcija kadrova prilikom zapošljavanja u MUP-u, odsustvo planiranja u razvoju kadrova, kao i neadekvatno mentorstvo mlađih policijskih službenika (Smiljanić 2012, 3).

Uzroci stresa kod policajaca su podjednako poslovne i lične prirode

Policijski rukovodioci smatraju da je stres kod policajaca posledica pritisaka koji proizilaze iz težine zadataka koji policijski službenici obavljaju, te posledice vođenja disciplinskog postupka prema samom policajcu ili njegovom kolegi, kao i pritisak javnosti. Materijalno stanje umnogome utiče na pojavu stresa kod policajaca, kao i perspektiva da neće biti ikakvih promena u radu službe. U velikoj meri je nezadovoljstvo sa poslom u policiji posledica velikog broja naloga koje policija dobija od pravosuđa zbog čega „policajac postaje poštar“ jer mora da uruči odluke suda o pokretanju izvršnih i prekršajnih postupaka. Jačini stresa, svakako, doprinose i porodični problemi (Grafika 6).

Rukovodioci su, takođe, primetili da na pripadnice policije više utiču lični problemi, dok na policajce oni koji se tiču obavljanja zadataka. Prema mišljenju policijskih rukovodioca, policijske stanice u kojima radi veći broj policajaca imaju veću potrebu za realizacijom podrške u radu i pružanjem profesionalne psihološke pomoći.¹⁴

Grafika 6: Uzroci stresa kod policijskih službenika: stav rukovodioca

14 Intervju, Policijska ispostava Mirijevo, decembar 2013.

Najčešća posledica stresa kod policijskih službenika jeste razvod braka. Postoje i situacije kada policajci zbog nezadovoljstva poslom odluče da napuste policijsku službu. Primećeni su i alkoholizam, učestvovanje u tučama, nasilje u porodici, prekomerna ili nekontrolisana upotreba droga, kao i samoubistvo u najgorim situacijama.

Ne postoji dovoljan broj psihologa u policiji

Postojeći kapaciteti za izgradnju sistema prevencije stresa policijskih službenika u Srbiji nisu dovoljni, iako je stanje popravljeno od 2010. godine. Međutim, i dalje sve policijske uprave u Srbiji nemaju svog psihologa (Tabela 1). Specijalne policijske jedinice – Žandarmerija, PTJ i SAJ imaju svoje psihologe. Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a, iako pokriva celokupnu teritoriju Srbije, ima svoje ambulante jedino u Beogradu, Zemunu i Sremskoj Kamenici.

Pored nedostatka u broju psihologa, postoje sumnje da trenutni kadar nije u dovoljnoj meri stručan da obavlja poslove pružanja profesionalne psihološke pomoći (Živanović 2013). U policiji rade i socijalni radnici koji pružaju podršku psiholozima jer su obučeni da koriste tehnike za prevenciju i smanjenje stresa, kao i da vrše obuku policijskih službenika prilikom njihovog postupanja u nasilnim situacijama koje mogu da budu uzročnik stresa.

Tabela 1: Brojčano stanje psihologa i socijalnih radnika u policiji u Srbiji

Stanje	Organizaciona jedinica Policajska uprava	Broj psihologa	Broj socijalnih radnika
Dobro	Odsek za psihološku prevenciju	5	0
	Žandarmerija	5	0
	Policajska uprava za Grad Beograd	1	1
	Policajska uprava Vranje	1	1
	Policajska uprava Kraljevo	1	1
	Policajska uprava Niš	1	1
	Policajska uprava Prokuplje	1	1
Solidno	Policajska uprava Zaječar	1	0
	Policajska uprava Zrenjanin	1	0
	Policajska uprava Jagodina	1	0
	Policajska uprava Kragujevac	1	0
	Policajska uprava Leskovac	1	0
	Policajska uprava Sremska Mitrovica	1	0
	Policajska uprava Užice	1	0
	Policajska uprava Šabac	1	0

	Specijalna antiteroristička jedinica	1	0
	Protivteroristička jedinica	1	0
Loše	Policajska uprava Bor	0	0
	Policajska uprava Valjevo	0	0
	Policajska uprava Kikinda	0	0
	Policajska uprava Kruševac	0	0
	Policajska uprava Novi Pazar	0	0
	Policajska uprava Novi Sad	0	0
	Policajska uprava Pančevo	0	0
	Policajska uprava Pirot	0	0
	Policajska uprava Požarevac	0	0
	Policajska uprava Prijepolje	0	0
	Policajska uprava Smederevo	0	0
	Policajska uprava Sombor	0	0
	Policajska uprava Subotica	0	0
	Policajska uprava Čačak	0	0
Ukupno:	31	25	5

ULOGA

Rukovodioci u policiji mogu da utiču na stres na nekoliko načina:

1. svojim ophođenjem mogu da izazovu ili spreče pojavu stresa kod svojih zaposlenih;
2. svojim delovanjem mogu da utiču na psihološke posledice koje su nastale usled pojave stresa;
3. svojom praksom mogu da utiču na smanjenje psihološkog oštećenja ili povećanja psihološkog blagostanja;
4. ukoliko zaposleni pati od stresa, rukovodilac je taj koji treba da osmisli način njegove prevencije;
5. iniciranjem određenih promena u organizaciji mogu da utiču na smanjenje stresa jer time pokazuju promene koje stvaraju bolje radno okruženje;
6. odgovornost rukovodioca je da proceni nivoa stresa kod svojih zaposlenih, a samim tim i da utvrdi dalje korake za rešavanje problema (Yarker, i drugi 2007).

Međutim, radi potpune realizacije rečenih mogućnosti za rukovodioce povodom smanjenja pojave stresa, neophodno je uspostaviti uspešan sistem upravljanja ljudskim resursima u MUP-u. U suprotnom, rukovodiocima su ograničene mogućnosti jer će više radnog vremena izgubiti na ispravljanju grešaka onih zaposlenih koji ne izvršavaju svoje zadatke na odgovoran način.

U ovom odeljku studije predstavljene su veštine koje svaki policijski rukovodilac mora da poseduje kako bi na odgovarajući način reagovao prilikom pružanja psihološke podrške ili upućivanja zaposlenog kod psihologa. Nakon toga su predočene mere na osnovu kojih je moguće prepoznati stres.

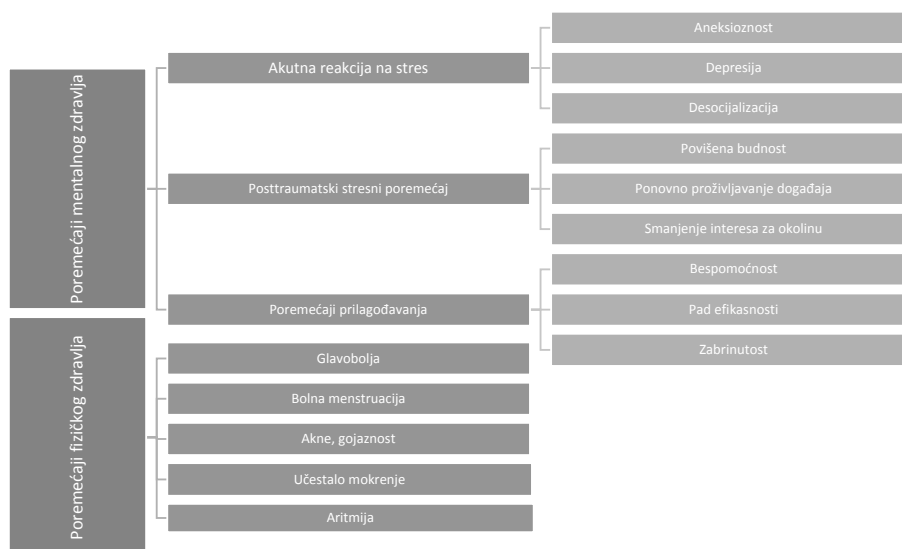
Veštine rukovodioca za smanjenje stresa

Komunikacija sa zaposlenima je početno sredstvo za prepoznavanje psiholoških problema.

Rukovodioci mogu da ublaže stres među zaposlenima samom pozitivnom komunikacijom u vezi sa poslom, zatim razgovorom o stresnoj/traumatičnoj situaciji koja je prethodila, kao i razgovorom koji nije nužno vezan za posao, nego je privatne prirode. Međutim, u poslednjem slučaju neophodno je biti pažljiv jer svi zaposleni neće na isti način da reaguju na zanimanje rukovodioca za njegov privatni život.¹⁵ I pored toga, rukovodioci nisu u stanju da svojim ophođenjem ublaže, smanje ili spreče potencijalni uticaj traumatičnog događaja na dalji razvoj psihološkog oboljenja (Stephens / Long 2000). Rukovodioci mogu da utiču na smanjenje izgleda da se stres pojavi.

Vrlo je teško da će uprkos dobrom zdravlju, pozitivnom stavu prema životu, ili individualnoj otpornosti na stres, osoba odoleti kumulativnim efektima stresa (Flannery / Everly 2000). Nagomilavanje stresnih događaja koji na izgled mogu biti bezazleni, ipak ostavlja posledice na čovekov organizam i posle nekog vremena mogu da se ispolje u formi poremećaja psihičkog ili fizičkog zdravlja (Grafika 7) (Zotović 2002).

Grafika 7: Posledice stresa po psihičko i fizičko zdravlje

15 Intervju, Policijska stanica Voždovac, decembar 2013.

Iako se rukovodioci u MUP-u direktno ne bave stresom kod zaposlenih, oni bi trebali da poseduju i koriste neke od veština sa kojima bi mogli da preduprede posledice izazvane stresom (Yarker, i drugi 2007). Pet veština je najznačajnije.

Upravljanje obimom posla i resursima

Vrlo je teško upravljati obimnim poslom, naročito ako je reč o suzbijanju kriminala ili zavođenju javnog reda i mira. Poseban problem je taj što se poslovi u policiji često nagomilavaju i stalno se javljaju novi slučajevi koje je potrebno rešiti.¹⁶ Zato je važno da rukovodilac prati obim posla svojih zaposlenih kako ne bi bili preopterećeni. Pored toga, rukovodilac je zadužen da postavlja realistične rokove za izvršavanje zadataka, u suprotnom preveliki obim posla može uticati na stres i uvećati njegove posledice. Insistiranje na rezultatima rada treba takođe da bude realistično i da uzme u obzir broj zaposlenih i obim posla. Može se pretpostaviti da je ovo rukovodiocima teško s obzirom da u policiji ima manji broj zaposlenih nego što bi trebalo.¹⁷ Pored toga, tu je i problem motivacije zaposlenih s obzirom da postoje problemi, na primer, u saradnji sa tužilaštvom, što uzrokuje mnoge stresne posledice zbog kojih trpi rad policije. Posebno je stanje pogoršano uvođenjem tužilačke istrage.¹⁸

Potrebno je pratiti rad svojih zaposlenih i njihovo psihičko stanje.

Sprovođenje participativnog pristupa u manjim organizacionim jedinicama

Rukovodilac treba da pruži priliku policijskim službenicima da raspravljaju, iznose svoje mišljenje, kao i da se konsultuju sa njim u vezi sa predstojećim zadatkom, nedoumicama ili poslom koji je prethodno izvršen. Ovakav pristup bi trebalo da ima pozitivni efekat na zaposlene u suzbijanju svakodnevnog stresa. Ukoliko rukovodilac u MUP-u upravlja velikim brojem zaposlenih, čini se nerealnim da on postigne i ostvari ovakav kontakt sa svakim policajcem. U takvim situacijama, rukovodilac bi trebalo da ima po nekoliko pomoćnika i zamenika koji mogu da mu pomognu u ovakvom pristupu i koji su stručni u svom poslu. U slučajevima kada rukovodilac ima mali broj ljudi u timu, participativni pristup je ostvariv.

Individualni pristup zahteva mnogo više vremena

Rukovodioci koji organizuju „jedan na jedan“ sastanke sa svojim zaposlenima, zatim redovno pitaju svoje zaposlene kako se osećaju i koji se interesuju za njihov privatni

16 Intervju, Uprava kriminalističke policije, decembar 2013.

17 Intervju, Policijska stanica Voždovac, decembar 2013.

18 Intervju, Uprava kriminalističke policije, decembar 2013.

život mogu da ublaže stres kod policajaca. Pored toga, individualni pristup zahteva od rukovodioca da izađe u susret zaposlenima i u slučajevima stresa koji je nastao zbog privatnih problema, i da mu odobri godišnji odmor, na primer. Prilikom realizacije ovakvog pristupa, neophodno je da rukovodilac u potpunosti bude upoznat sa sposobnostima svojih zaposlenih.

Dobra komunikacija smanjuje stres

Nedostatak komunikacije, nedovoljna informisanost ili loša koordinacija u radu gde nisu jasno predočeni zadaci, može da dovede do stresa kod zaposlenih. Da bi se ovo predupredilo, komunikaciju treba sprovoditi formalnim putem kroz kratke informativne sastanke ili elektronskom poštom. Komunikacija može da se ostvari i petominutnim sas-

Svaki rukovodilac treba da bude upoznat sa sposobnostima svojih zaposlenih.

tancima koji bi naglasili šta je urađeno i šta bi trebalo uraditi. U MUP-u je komunikacija elektronskim putem otežana, kako zbog nedovoljnog broja kompjutera, tako i zbog zastarelosti računarske opreme. Dobra praksa je utvrđena u Upravi kriminalističke policije gde rukovodilac organizuje kratke sastanke pre svake operativne akcije kako bi svako bio unapred upoznat sa zadacima koje bi trebalo da obavi, kao i sa odgovornošću koja ga sleduje.¹⁹

Takođe, svaki rukovodilac treba da bude siguran u sposobnosti svojih zaposlenih, te da za operativne akcije za koje postoje pokazatelji da će biti stresna, odaberu one policajce koji su više otporni na pojavu stresa, te ih više motivisati za rad.

Potrebno je podstaknuti empatiju

Ukoliko se rukovodilac interesuje za privatni život svog zaposlenog, razumeće promene u njegovom ponašanju i lakše će reagovati u određenoj situaciji kako bi mu pomogao. Međutim, policijska kultura je specifična i empatija ne predstavlja svakodnevnicu među policijskim službenicima jer se smatra da policajci treba da budu „jaki“ i da mogu sami da reše svoj problem. S obzirom da su rukovodioci ti koji moraju da budu obavešteni o poslu koji obavljaju pripadnici službe, važno je da budu u stalnom kontaktu sa njima, kao i da uvide određene znake koji signaliziraju da nešto nije u redu.

Kako bi umanjili stres kod svojih zaposlenih rukovodioci bi takođe trebali da se suočavaju sa problemima rada, a ne da ih izbegavaju, te da dobro planiraju i organizuju posao,

Rukovodioci nikada ne treba da izbegavaju probleme svojih zaposlenih.

osnažuju, pružaju povratne informacije, imaju prijateljski pristup prema svojim zaposlenima, kao i da preuzimaju odgovornost, poseduju znanje o poslu, i upravljaju konfliktom (Peter / Tomz 1996). Ovde

19 Intervju, Uprava kriminalističke policije, decembar 2013.

je važno napomenuti da se rukovođenje i posvećenost zaposlenima razlikuje između policijskih stanica, jer broj policijskih službenika brojčano varira. Takođe, broj policijskih službenika zavisi i od toga da li se radi o uniformisanim ili neuniformisanim policijskim službenicima. Činjenica je da rukovodioci imaju mnogo veći broj policijskih službenika u uniformisanom sastavu, dok je neuniformisanih službenih lica znatno manje, pa im je teže da ostvare participativni pristup, komunikaciju, kao i individualni pristup.

Mere prepoznavanja stresa

Prepoznavanje stresa među policijskim službenicima je od velikog značaja jer samo ukoliko se stres prepozna, određeni koraci mogu da se preuzmu kako se on dalje ne bi kumulirao i doveo do negativnih posledica (Grafika 8). Međutim, unutar MUP-a ne postoje određene procedure i pravila koje bi pojasnile ulogu rukovodioca u upravljanju stresom među svojim zaposlenima, pa je tako njegova prevencija, prepoznavanje i sprečavanje zavisi od sposobnosti samog rukovodioca.

Grafika 8: Koje simptome stresa rukovodioci treba da prepoznaju?

Rukovodilac je obavezan da prepozna znakove pojave stresa

Prilikom ispraćaja policijskog službenika na teren, rukovodioci imaju odgovornost da prepoznaju određena ponašanja koja nisu uobičajena i koja bi mogla da ugroze izvršen-

ja policijskog zadatka. Na rukovodiocu je da prepozna da li je policijski službenik u dobrom psiho-fizičkom stanju, i da li može odgovorno da obavlja policijske zadatke.²⁰ Na primer, policijski rukovodioci napominju da je lako prepoznati policajca koji je pod dejstvom alkohola ili pod uticajem psihotropnih supstanci.²¹ Slično, stres se da prepoznati kada zaposleni prekomerno puši ili se žali na određene fizičke simptome (bol u stomaku, glava, temperatura i sl.). Iako postoji načelna odgovornost starešine da prepozna signale stresa prvenstveno zbog posledica u izvršenju zadataka, proizvoljna je odgovornost svakog starešine da u svakodnevnom radu primeti određene manifestacije stresa koje nužno ne moraju uticati na izvršenje zadatka i da na osnovu toga dalje deluje.

U policijskom poslu važi mišljenje da je potrebno da se policajac emotivno distancira od stresnih ili traumatičnih događaja, a kad „posao prođe onda može da se nervira”.²² Ovakav stav podupire argumenat prema kojem rukovodioci brinu o stresu policijskih službenika samo onda kada on utiče na izvršenje policijskog zadatka. Primera radi, u jednom slučaju je rukovodilac primetio da je policijska službenica počela neuobičajeno da se ponaša manifestujući religijska uverenja na radnom mestu. S obzirom da njeno ophođenje nije remetilo svakodnevno obavljanje posla i nije uticalo na radnu okolinu, rukovodilac je smatrao da ne treba da interveniše. Iako svaki pojedinac ima puno pravo da privatno slobodno praktikuje svoja religijska uverenja na način na koji to poželi, postavlja se pitanje da li je policijska organizacija pravo mesto za to i da li je nagla promena u ponašanju uzrokovana stresom, problemom ili nečim sasvim trećim.

Manifestacije stresa prepoznaju i kolege nakon čega obaveštavaju rukovodioce o tome. Postoje primeri koji govore da su kolege obavestile rukovodioce o depresivnim simptomima kao i neodgovornosti prilikom obavljanja zadataka policijskih službenika.²³

Procena između pojave stresa i neodgovornog rada

Rukovodioci mogu da procene da se u nekim situacijama ne radi o stresu nego neodgovornom obavljanju posla nakon čega slede sankcije. Ukoliko se pojavi apsentizam kod zaposlenih (odsustvo sa posla) ili lenjost, rukovodioci mogu da pretpostave da je to odraz nezadovoljstva poslom. Stiče se utisak da se takvi znaci retko povezuju sa stresom. Rukovodioci smatraju da policija ne treba da ima razumevanja za nečije individualne probleme, pa samim tim rukovodioci često slabost u radu tumače kao prekršaj discipline (Milosavljević 1997). Čitava policijska kultura neguje takvu vrstu ophođenja nadređenih prema zaposlenima i samim tim ne postoji dovoljno empatije za probleme

20 Intervju, Policijska stanica Novi Beograd, decembar 2013.

21 Intervju, Policijska stanica Novi Beograd, decembar 2013.

22 Intervju, Uprava kriminalističke policije, decembar 2013.

23 Intervju, Policijska stanica Voždovac, decembar 2013.

policijskih službenika. Oni često kriju svoje probleme jer smatraju da neće naići na razumevanje svojih starešina i ne traže zasluženi odmor.

Rukovodioci predstavljaju prvi stepenik ka prepoznavanju i rešavanju problema stresa u policiji koji predstavlja nezaobilazni deo svakog policijskog posla.

Rad sa zaposlenima pre i posle stresne situacije

Upravljanje stresom ne znači samo prepoznati stres, već preventivno delovati u situacijama koje potencijalno mogu biti stresne, kao i u slučajevima nakon završetka događaja koji je po svojim posledicama stresan. S obzirom da je veoma teško predvideti da li će osoba razviti psihološko-psihijatrijski problem nakon stresne situacije, važno je da policijski rukovodioci daju značaj pripremi zadatka koja može da umanja potencijalni efekat stresa na policijskog službenika.

Određeni policijski poslovi su nepredvidive prirode pa onemogućavaju starešinama da unapred pripreme policajce na stres. To je naročito izraženo kod rukovodilaca koji upravljaju velikim brojem uniformisanih pripadnika policije. Rukovođenje velikim brojem policijskih službenika predstavlja prepreku rukovodiocima da se svakom policajcu posvete ponaosob, a samim tim im je teško da preventivno deluju na potencijalno stresne situacije. Iako je ovo realnost velikog broja rukovodilaca u policijskim stanicama po Srbiji, ne treba zaboraviti da rukovodioci nisu sami u poslu koji obavljaju i da imaju svog zamenika i po nekoliko pomoćnika, koji bi mogli da preuzmu određenu odgovornost i samim tim pomognu rukovodiocima da budu uspešniji u svom upravljanju. Rukovodioci su skeptični povodom ovog rešenja jer smatraju da njihovi zamenici i pomoćnici ne mogu da budu od velike pomoći.

Od važnosti za mentalno zdravlje policajca jeste da zaposleni dobiju informaciju koja naglašava važne aspekte i mogući spektar doživljaja svakog zaposlenog u rizičnim i opasnim situacijama prilikom obavljanja posla. Pored toga, na rukovodiocima je da pruže informacije o dostupnim mehanizmima profesionalne podrške u slučaju da se neki od alarmantnih simptoma koji ukazuju na psihološki problem jave. Ove informacije su edukativnog tipa i uče zaposlene o reakcijama koje predstavljaju strategije koje služe očuvanju mentalnog zdravlja.

Nakon izvršenog posla koji je visoko stresan, ne postoji ustaljena praksa policijskih rukovodilaca u MUP-u koja bi ukazala da policajac dobija adekvatnu podršku kako bi prevazišao stres. Međutim, većina starešina je istakla važnost razgovora o stresnom događaju kao jednom od ključnih metoda koji može da umanja stres. Razgovor kao i u prethodnim slučajevima predstavlja individualnu volju rukovodilaca, pa isključivo od toga zavisi da li će policijski službenik imati podršku svog rukovodioca ili ne.

Upućivanje policijskih službenika kod psihologa

Rešavanje stresa u policiji je složen proces kojim se umanjuju negativne posledice po samog policijskog službenika i njegovu okolinu. U MUP-u se stres ne rešava na konzistentan način, pa njegovi simptomi i znaci vrlo retko predstavljaju razlog za dalje upućivanje policajaca kod psihologa.²⁴ Ovaj proces se čini još težim kada se uzme u obzir da pojedini rukovodioci ne razumeju zadatak psihologa ili ne znaju da psiholog u policiji postoji.

Postoje dva načina kojim se rešavaju psihološke poteškoće kod policajaca u Srbiji. U MUP-u su svi rukovodioci upoznati sa procedurom „ciljanog“ lekarskog pregleda. U zavisnosti od individualne procene problema za koju je zadužen rukovodilac, policijski službenik se upućuje na „ciljani“ lekarski pregled ili, pak, psihologu u slučajevima kad je rukovodilac upućen u rad i ulogu psihologa u MUP-u.

Postoje primeri dobre prakse. Policijski rukovodilac je po saznanju da jedan od policijskih službenika ima depresivne simptome, kao i da je razmislio o suicidu, predložio pomoć psihologa.²⁵ Policajac je tu preporuku prihvatio što je neophodno za upućivanje zaposlenog kod psihologa.²⁶ To je doprinelo njegovom oporavku i prevazilaženju problema. Međutim, postoje primeri kada i na očigled svih zaposlenih policajac dolazi na posao u alkoholisanom stanju, komandir se ne odlučuje da potraži profesionalnu pomoć ili da ga uputi kod psihologa jer smatra da bi mu time ugrozio materijalnu sigurnost, ne samo njemu nego i celoj njegovoj porodici.²⁷

Ciljani lekarski pregled je mera koju predlažu rukovodioci kada posumnjaju da je problem ozbiljan i kada policajac svojim ponašanjem može da naudi sebi ili svojoj okolini. Prilikom ciljanog lekarskog pregleda se sprovodi psihološka i psihijatrijska procena koja se sastoji od razgovora sa psihologom i psihijatrom, i popunjavanja psiholoških testova. Rezultat ove procene može da dovede do oduzimanja službenog oružja (ali ne i ličnog ako ga pripadnik policije poseduje) u slučaju da se ustanovi psihološko-psihijatrijski problem.

Činjenica da pojedini rukovodioci ne znaju kome da upute policijskog službenika, iako za to postoji očigledna potreba, predstavlja zabrinjavajući podatak koji ukazuje na to da Ministarstvo dovoljno ne brine o mentalnom zdravlju svojih zaposlenih. I ukoliko

24 Potrebno je praviti razliku između simptoma i znakova stresa. Simptomi su posledice pojave stresa, kao što je depresija, alkoholizam ili suicid. Znak pojave stresa je činjenica koja potvrđuje da je policajac pod stresom, kao što je nedolazak na posao ili dolazak u vidno alkoholisanom stanju.

25 Intervju, Policijska ispostava Voždovac, decembar 2013.

26 Intervju, Policijska ispostava Mirijevo, decembar 2013.

27 Intervju, Policijska stanica Novi Beograd, decembar 2013.

dođe do ciljanog lekarskog pregleda, policijski službenik, posle ustanovljenog nekog od poremećaja ne dobija psihološku podršku koja bi mu pomogla da se prilagodi no-

„Ciljani“ lekarski pregled ne rešava psihološki problem službenika policije, već sprečava negativne posledice takvog stanja u radnom okruženju.

vom radnom mestu koje ne obuhvata korišćenje službenog oružja. Budući da je policijskim službenicima opis posla znatno promenjen dijagnostifikovanjem duševni poremećaja i poremećaja ponašanja, to naknadno kod njih može da izazove nezadovoljstvo, što opet može da doprinese pogoršanju već ustanovljenog problema. Ovim se pokazuje da ciljani lekarski pregled može samo da spreči potencijalne posledice

po okolinu policijskog službenika, kao i da ga udalji sa policijskog radnog mesta na nižu poziciju, ali to ne znači da aktivno doprinosi rešavanju problema koji je policajac ispoljio.

SMERNICE

Na osnovu pregleda literature, postoje nekoliko osnovnih smernica koje mogu policijskim rukovodiocima da pomognu u ispunjavanju zadatka pružanja psihološke podrške svojim zaposlenima.

Izbor „pravih“ policajaca kao način za izbegavanje traume

Stručnjaci smatraju da je u određenoj meri moguće smanjiti posledice stresa nakon visoko-rizičnog incidenta tako što će biti upošljeni oni policajci koje poseduju visoki nivo otpora na stresne situacije. S obzirom da ne postoje jasna merila na osnovu kojih je moguće izmeriti posledice policijskih operativnih akcija na rad službenika policije, obaveza je svakog rukovodioca da jasno utvrdi sposobnosti i kvalitete svojih zaposlenih, te na osnovu toga utvrdi odgovornost za realizaciju zadataka (Paton 2005).

Rukovodioci moraju da pripremaju svoje zaposlene

Ministarstvo unutrašnjih poslova je u obavezi da obučiti rukovodioce kako bi na vreme pripremili svoje zaposlene za visoko rizične i stresne situacije. To je moguće uraditi pružanjem psiholoških informacija rukovodiocima radi boljeg upravljanja stresom. Ovo bi doprinelo povećanju samopouzdanja policijskih službenika i omogućilo im da prepoznaju i psihološki prorade iskustva sa kojim su se suočili čime bi umanjili negativne posledice stresa.

Rukovodioci bi trebalo da omoguće rad „kolegama za podršku“

Mehanizam pružanja podrške od kolega poseduje određene prednosti u odnosu na upućivanje policijskog službenika na profesionalni pregled kod psihologa. Prednosti su

vidljivije prilikom utvrđivanja simptoma i znakova da je policajac pod stresom (Dowling et al., 2005). Policijska služba je zatvoren sistem, te svaka grupa ima sopstveni kodeks ponašanja, čime je lakše da kolege u pojedinim situacijama pruže „prvu“ pomoć ostalim kolegama, tako što će da preuzmu ulogu medijatora. Štaviše, policajac koji je pred dilemom da zatraži pomoć od psihologa na sopstvenu inicijativu, pre će poslušati „kolegu za podršku“ nego rukovodioca. Zbog toga je bitno da rukovodioci omoguće u potpunosti rad policijskim službenicima koji su u određenoj organizacionoj jedinici izabrani da pruže podršku ostalim zaposlenima.

Nije potrebno okolišati prilikom upućivanja policajca kod psihologa

Rukovodioci u policiji ne treba da odlazak kod psihologa ostave kao poslednje rešenje ukoliko su sigurni da policijski službenik ima određene psihološke probleme ili je pod velikim stresom. Štaviše, ako su sigurni da određeni policajac želi da iskoristi taj mehanizam radi dobijanja slobodnih dana ili oslobađanja od odlaska na „teren“, psiholog može da utvrdi takvo činjenično stanje i predloži odgovarajuće mere protiv takvog policajca. U policiji, kao i u Srbiji postoji stereotip o ulozi samog psihologa koji je, pre svega tu, radi savetovanja za prevazilaženje određenih problema.

LITERATURA:

- Anderson, Gregory, Robin Litzenberger, / Darryl Plecas. „Physical Evidence of Police Officer Stress.“ *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* 25, br. 2 (2002): 399-420.
- Bešlin, Jelena, / Slobodanka Markov. *Žene i njihova karijera u sektoru bezbednosti*. Novi Sad: Akademija ženskog preduzetništva, 2012.
- Bjeloš, Maja, Gorana Odanović, / Sonja Stojanović Gajić. *Uvek žena nikad koleginica*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012.
- Burger, Nils. *Psychosocial support for uniformed workers*. Diemen: Impact, 2012.
- Cox, Tom. *Stress Research and Stress Management: Putting Theory to Work*. Nottingham: Centre for Organizational Health and Development, 1997.
- Erić, Ljubomir, / Predrag Kaličanin. *Psihijatrija: Neuroze*. Beograd: Medicinski fakultet Beograd, 2000.
- Flannery, Raymond, / George Everly. „Crisis Intervention: A Review.“ *International Journal of Emergency Mental Health* 2, br. 2 (2000): 119-125.
- He, Ni, Jihong Zhao, / Ling Ren. „Do Race and Gender Matter in Police Stress?: A Preliminary Assessment of the Interactive Effects.“ *Journal of Criminal Justice* 33, br. 6 (2005): 535-547.
- Hickman, Matthew, Jennifer Fricas, Kevin Strom, / Mark Pope. „Mapping Police Stress.“ *Police Quarterly* XX, br. X (2011): I - 24.
- Jennifer, Brown, / Cary Cooper. „Stress in the Police Work Environment.“ *U Policing in Cen-*

- tral and Eastern Europe. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 1996.
- Martin, Susan. „Doing Gender, Doing Police Work: An Examination of the Barriers to the Integration of Women Officer.“ First Australasian Women Police Conference. Sydney: Australian Institute of Criminology, 1996.
- Milenković, Zorica. Policajac iz Niša izvršio samoubistvo. 2 12 2013. <http://www.radiocity.rs/vesti/nis/3915/policajac-iz-nisa-izvrsio-samoubistvo.html>.
- Milosavljević, Bogoljub. Nauka o policiji. Beograd: Policijska akademija, 1997.
- Morash, Merry, Robin Haarr, / Dae-Hoon Kwak. „Multilevel Influences on Police Stress.“ Journal of Contemporary Criminal Justice 22, br. 1 (2006): 26-43.
- Paton, Douglas. „Posttraumatic growth in protective services professionals: Individual, cognitive and organizational influences.“ Traumatology 11, br. 4 (2005): 335-346.
- Peter, Finn, / Julie Esselman Tomz. Developing a Law Enforcement Stress Program for Officers and Their Families. Washington, D.C.: National Institute of Justice, 1996.
- Smiljanić, Mirjana. Ministar Ivica Dačić održao javno datu reč. 13 1 2014. <http://ssp.org.rs/arhive/6598>.
- „Predlog Strategije razvoja psihološke službe MUP-a.“ Sindikat srpske policije. 21 12 2012. <http://ssp.org.rs/arhive/3032>.
- Stephens, Christine, / Nigel Long. „Communication with police supervisors and peers as a buffer of work-related traumatic stress.“ Journal of Organizational Behavior 21, br. 4 (2000): 407-424.
- Večernje novosti. Čuprija: Policajac se ubio iz službenog pištolja! 4 12 2013. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:466894-Cuprija-Policajac-se-ubio-iz-sluzbenog-pistolja>.
- Vukosavljević, Danijela. Policajci sve češće dižu ruku na sebe. 30 5 2013. <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Policajci-sve-cesce-dizu-ruku-na-sebe.sr.html> (poslednji pristup 1 13, 2014).
- „Više od 2.000 policajaca na vanrednom lekarskom pregledu. 26 12 2013. http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Vise-od-2_000-policajaca-na-vanrednom-lekarskom-pregledu.lt.html (poslednji pristup 1 15, 2014).
- Vuković, Boris. Policajac otmičar izvršio samoubistvo: Specijalci uz suzavac i šok bombe upali u kuću. 8 10 2013. <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/411016/Policajac-otmicar-izvrsio-samoubistvo-Specijalci-uz-suzavac-i-sok-bombe-upali-u-kucu>.
- Yarker, Joanna, Rachel Lewis, Emma Donaldson Feilder, / Paul Flaxman. Management competencies for preventing and reducing stress at work. London: Health and Safety Executive, 2007.
- Živanović, K. MUP nema dovoljno psihologa. 10 10 2013. <http://www.arhiv.rs/novinska-clanak/danas/2013/10/10/C1257AE8003BA1FAC1257BFF006191A7/mup-nema-dovoljno-psihologa> (poslednji pristup 1 17, 2014).
- Zotović, Marija. „Stres i posledice stresa: prikaz transakcionističkog teorijskog modela.“ Psihologija 35, br. 1-2 (2002): 3-23.

NACIONALNI KAPACITETI, MEĐUNARODNA I REGIONALNA SARADNJA U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Jan Litavski

Sažetak

U predhodnom periodu do danas urađeno je mnogo u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Napravljen je zakonsko-normativni okvir, izgrađene su organizacije i institucije koje treba da se bore protiv organizovanog kriminala i počelo se sa intenzivnom međunarodnom i regionalnom saradnjom po tom pitanju. Zadnje izmene Zakona o krivičnom postupku između ostalog obuhvataju izmene posebnih mera dokazivanja koje se odnose prvenstveno na krivična dela organizovanog kriminala, koja iako su u predhodnom Zakonu o krivičnom postupku bila taksativno nabrojana, sada je to učinjeno na mnogo jasniji i pregledniji način. Počev od 2002. godine u kratkom vremenskom periodu ratifikovano je više međunarodnih konvencija i donešeno je niz zakona, i osnovane mnogobrojne institucije koje delimično ili u potpunosti imaju za cilj borbu protiv organizovanog kriminala. U studiji analiziraćemo normativno – pravni okvir za borbu protiv organizovanog kriminala kao i odredbe u krivičnom postupku za dela organizovanog kriminala u Republici Srbiji. Cilj studije je analiza rada nadležnih državnih institucija u borbi protiv organizovanog kriminala Republike Srbije, njihova regionalna i međunarodna saradnja kao i nuđenje smernica za dalju i efikasniju borbu protiv organizovanog kriminala.

Preporuke

1. Tužilaštvo za organizovani kriminal zajedno sa Ministarstvom pravde i Ministarstvom unutrašnjih poslova treba kontinuirano da rade na unapređenju specijalnih istražnih operativno - taktičkih, kriminalističko – obaveštajnih i analitičko – operativnih metoda za borbu protiv organizovanog kriminala.
2. U cilju uspešne međunarodne saradnje potrebno je pratiti implementaciju propisa i preporuka međunarodnih institucija od strane svih relevantnih institucija u Srbiji i u skladu sa tim planirati pristupanje međunarodnim konvencijama za koje su obezbeđeni uslovi.
3. Tužilaštvo za organizovani kriminal, Ministarstvo pravde i Direkcija za upravljanje oduzetom imovinom treba da sačine plan na osnovu koga bi zajednički radili na razvijanju ljudskih i materijalnih resursa i kapaciteta Direkcije za upravljanje oduzetom imovinom.

4. Stvaranje zajedničkih istražnih timova u cilju sprovođenja koordinisane saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou kroz uspostavljanje i održavanje kontakata tužilačkih, policijskih i drugih organa da bi se utvrdili zajedničke potrebe treba da bude primarni cilj u narednom periodu.
5. Ministarstvo unutrašnjih poslova kao i druge nacionalne institucije treba da unaprede saradnju sa stranim oficirima za vezu u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala ali i da konstanto unapređuju mrežu oficira za vezu akreditovanih u drugim državama.
6. Konstantno raditi i insistirati na formiranju regionalne mreže za borbu protiv ilegalne trgovine oružjem koja je najvljena od strane Centra UN za kontrolu lakog naoružanja u jugoistočnoj Evropi (SEESAC).
7. Neophodno je konstantno analizirati domaći normativno pravni okvir u smislu revidiranja postojećih zakona i usvajanja novih kao i nastaviti sa doslednom primenom međunarodnih preporuka, inicijativa i standarda za borbu protiv organizovanog kriminala.

UVOD

U Zakonu o krivično postupku koji je donešen 2001/2 godine bilo je predviđeno celo jedno poglavlje procesnim instrumentima za borbu protiv organizovanog kriminala. Takođe, 2002. godine donet je poseban zakon o organizaciji javnog tužilaštva, policije i suda za borbu protiv organizovanog kriminala i njihovim nadležnostima.

Počev od 2002. godine, u kratkom vremenskom periodu ratifikovano je više međunarodnih konvencija, među kojima je ključna Konvencija Ujedinjenih Nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu sa dopunskim protokolima. Rezultat pristupanja Republike Srbije ovoj Konvenciji bio je, pored značajnih zakonskih izmena u zakonodavstvu Republike Srbije, i formiranje specijalizovanih pravosudnih i policijskih organa za borbu protiv organizovanog kriminala. Jedan od najznačajnijih novo - formiranih organa u tome periodu bila je Uprava za borbu protiv organizovanog kriminala osnovana 1. oktobra 2001. godine. U decembru 2005. godine UBPOK je pripojena Upravi kriminalističke policije, naziv joj je promenjen u Službu za borbu protiv organizovanog kriminala i od svojih izvornih nadležnosti zadržao je samo operativne istražne jedinice. Da bi 2007. godine, usled promene i razvoja organizovanih kriminalnih struktura u Srbiji, bilo formirano Odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala i 2009. godine Jedinica za finansijske istrage i mnogi drugi organi. Donešeni su i ključni zakoni za borbu protiv korupcije poput zakona o sprečavanju sukoba interesa, zakona o dostupnosti informacija od javnog značaja, zakona o javnim nabavkama i drugi antikorupcijski zakoni. Formirani su organi za borbu protiv korupcije - Vlada je formirala Savet za borbu protiv korupcije, a kasnije je formirana i Agencija za borbu protiv korupcije sa edukativno – preventivnom funkcijom.

NORMATIVNO – PRAVNI OKVIR ZA BORBU PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA U SRBIJI I ANALIZA ODREDBI U KRIVIČNOM POSTUPKU ZA DELA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Najvažniji zakoni koji regulišu ovlašćenja i postupanje državnih institucija koje učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminala uređuju više zakona: Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o policiji, Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela, Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, Carinski zakon, Zakon o sprečavanju pranja novca, Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala i dr. Dve strategije koje se posebno odnose na ovu oblast su Strategija borbe protiv organizovanog kriminala i Strategija borbe protiv korupcije koja isto predviđa niz preporuka koje se odnose direktno ili indirektno na borbu protiv organizovanog kriminala.

U našem Zakonu o krivičnom postupku udruživanje radi vršenja krivičnih dela ima dva osnovna i jedan teži oblik vršenja krivičnog dela. Prvi osnovni oblik se sastoji u organizovanju grupe koja ima za cilj vršenje krivičnih dela za koja se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.¹ Lakši oblik krivičnog dela postoji kada izvršilac postane pripadnik ovakve grupe. Drugi osnovni oblik udruživanja radi vršenja krivičnih dela postoji kada se organizuje organizovana kriminalna grupa.² Kao što se može uočiti ovde dolazi do „nezgrapne“ formulacije koja govori o „organizovanju organizovane grupe (organizacije)“. Nesumnjivo je da je zakonodavac ovde trebalo da bude jezički uspešniji i kretivniji. Najteži oblik udruživanja radi vršenja krivičnih dela je određen prema kriterijumu težine krivičnih dela koja su cilj kriminalnog udruživanja.³ Ovde se odmah može uočiti da se zakonodavac odlučio za pojmovno određenje organizovanog kriminaliteta u drugim zakonima, odnosno i Zakonu o krivičnom postupku, kao i u Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela ali je na kraju pojam organizovane kriminalne grupe utvrđen i kao opšti pojam u Krivičnom zakoniku. Stoga problem koji nastaje a koji je potrebno ukloniti odnosi se na to da se u različitim zakonskim tekstovima nalaze protivrečnosti između odredbi o pojmu organizovanog kriminala, organizovane kriminalne grupe, druge organizovane grupe i kriminalne organizacije. Na taj način otkolnila bi se konfuzija koja nastaje u našem pravnom sistemu jer se javlja više odredbi koje određuju pojam organ-

1   Đorđe Ignjatović, Milan Škulić, Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd, 2010. str.176
2   Ibid, str. 176.
3   Ibid, str. 177.

izovanog kriminala i organizacionih oblika u kojima se on javlja. Navedena problematika posebno doprinosi tome da se otvara mogućnost zloupotreba prilikom procene da li se u konkretnom slučaju radi o krivičnom delu organizovanog kriminala, a samim tim i uspostavljanja nadležnosti državnih organa konstituisanih za borbu protiv njega.

Što se tiče posebnih dokaznih radnji koje se nalaze u Zakonu o krivičnom postupku one su raznovrsne i predstavljaju određene načine prikupljanja dokaza koji su po svom karakteru atipični, te se primenjuju samo u odnosu na ona krivična dela koja je teško dokazati i otkriti ali takođe su veoma ozbiljna s obzirom na posledice koje ostavljaju. Krug krivičnih dela u odnosu na koja je moguća primena posebnih dokaznih radnji je nakon poslednjih dopuna i izmena Zakonika o krivičnom postupku, značajno proširen, stim da nije svaka dokazna radnja moguća u odnosu na svaku grupu krivičnih dela.⁴ Po poslednjim promenama Zakona o krivičnom postupku u posebne dokazne radnje spadaju: a) Tajni nadzor komunikacija b) Pružanje simulovanih poslovnih usluga i pružanje simulovanih pravnih poslova c) Automatsko računarsko pretraživanje ličnih i drugih sa njima povezanih podataka d) Angažovanje prikriivenog islednika e) Ispitivanje svedoka saradnika i f) Kontrolisana isporuka.

Tajni nadzor komunikacija

Tajni nadzor komunikacija određuje javni tužilac i on može trajati najduže šest meseci uz mogućnost produžavanja zbog važnih razloga, odnosno za dela za koja su nadležna posebna javna tužilaštva, kao što su tužilaštva za organizovani kriminal. Naredbu javnog tužioca o tajnom audio i video nadzoru izvršava Ministarstvo unutrašnjih poslova, Bezbednosno informativna agencija i Vojno bezbednosna agencija. Ako su odredbe Zakonika koje se odnose na korišćenje sredstava za nadzor date u cilju obezbeđivanja ravnoteže između efikasnosti krivičnog postupka i zahteva zaštite prava i sloboda građana ona mogu biti vrlo efikasna. Upravo zbog toga treba voditi računa da se sredstva koriste pod zakonom utvrđenim uslovima, u opravdanim i neophodnim slučajevima, samo po odluci suda i uz dobro organizovanu kontrolu. Ako se to postigne ti metodi ne dovode u pitanje slobode i prava građana, ni pravo odbrane, jer tako postignut iskaz nije ni iznuđen, ni stečen obmanom. Takođe problem predstavlja ako tužilaštvo ne pokrene krivični postupak u kome će se rezultati tih mera koristiti, pribavljeni snimci i prepisi bi trebalo da se komisijski unište. Pošto je u predhodnom periodu dolazilo do zloupotreba snimljenog materijala koji je trebalo da je uništen, potrebno je preciznije definisati zakonske odredbe koje se odnose na uništavanje dokaznog materijala. Tako je na primer sporna i odredba Zakona o elektronskim komunikacijama koja predviđa da je operater dužan da zadrži podatke o elektronskim komunikacijama za potrebe sprovođenja istrage, otkrivanja krivičnih dela i vođenja krivičnog postupka. Problem na koji su Ro-

4 Ibid, str. 273.

doljub Šabić i Saša Janković bili više puta ukazivali, da u slučaju ispisa komunikacija nečijeg broja telefona sudska naredba nije potrebna, što je bilo podstaknuto ogromnim ciframa traženih i datih ispisa iz telefonske komunikacije građana od strane istražnih organa što je nesumnjivo dovodilo do zloupotrebe ove mogućnosti. Zbog toga bi bilo potrebno uvesti zakonsku obavezu da se za dobijanje ispisa iz nečije telefonske komunikacije i elektronske pošte uvede obavezna sudska naredba, na uredno i blagovremeno obrazložen zahtev tužilaštva.

Pružanje simulovanih poslovnih usluga i pružanje simulovanih pravnih poslova

Pružanje simulovanih poslovnih usluga i pružanje simulovanih pravnih poslova se sastoji u potrebi postojanja pismene i obrazložene naredbe javnog tužioca. Radi se o dokaznim radnjama koje se koriste samo u najsloženijim i najkрупnijim slučajevima, kada je izvesno da bi razjašnjavanje i dokazivanje krivičnog dela bez toga bilo znatno otežano. Posebne dokazne radnje izvršava policija, odnosno Bezbednosno informativna agencija a o izvršenju mere pišu se dnevni izveštaji koji se dostavljaju zajedno sa prikupljenom dokumentacijom javnom tužiocu. Tako je omogućen stalni nadzor sudije nad izvršenjem ove mere. Problem koji je novim Zakonom o krivičnom postupku otklonjen odnosio se na to da za lica koja pružaju simulovane poslovne usluge i sklapaju simulovane pravne poslove nije bila predviđena zabrana da „podstrekavaju i provociraju na izvršenje krivičnog dela“. Svakako nije isto pristati na nedozvoljenu uslugu ili pravni posao bez podsticanja i uz podsticanje. Važno je napomenuti da zadatak policije ne sme da bude da podstrekava na izvršenje krivičnog dela, nego samo da obezbedi dokaze ako ima saznanja da su osumnjičeni već činili ili pripremali krivična dela za koja im se pruža prilika sklapanjem simulovanih pravnih poslova. Svrha ove tehnike je da se lakše dokažu već učinjena krivična dela ili da se spreče ona dela koja su u pripremi a ne da se podstiče činjenje novih krivičnih dela.

Automatsko računarsko pretraživanje ličnih i drugih sa njima povezanih podataka

Ovu meru sprovode organi unutrašnjih poslova, BIA i VBA, organi carinske službe i drugi organi. Problem koji se ovde javlja odnosi se na odsutnost, nedovoljnu organizovanost i obučenost svih delova izvršne vlasti i javnog tužioca, nasuprot učiniocima najtežih krivičnih dela što onemogućava prepoznavanje mreže, obima i vrste kriminala, ali i zakonite delatnosti pripadnika zločinačkih organizacija i kriminalnih grupa. Ova vrsta specijalne istražne tehnike još uvek predstavlja nepoznanicu za nadležne državne organe u Srbiji, kao i njene reperkusije na zaštitu zajemčenih ljudskih prava, a posebno prava na privatnost. Zbog toga je potrebno organizovati obuke i specijalističke seminare za predstavnike istražnih organa koji bi trebalo da preduzimaju navedenu istražnu tehniku. Posebnu pažnju takođe treba usmeriti i na ulogu pravosuđa prilikom odobravanja ove

mere, koja ne sme biti preširoko korišćena, odnosno sudovi moraju u značajnijoj meri zaštititi pravo na privatnost i informatičko samodređenje građana.

Angažovanje prikrivenog islednika

U pitanju je vrlo osetljiva ustanova, jer je delatnost prikrivenog islednika na granici između legalne i ilegalne delatnosti. Uslov za njegovu upotrebu je da se krivično delo na drugi način ne bi moglo otkriti, dokazati ili sprečiti, ili bi to bilo povezano sa znatnim teškoćama. Saslušanje prikrivenog islednika se obavlja tako da se ne otkrije njegov identitet. Institut prikrivenog islednika ima svoje opravdanje i njime se mogu postići korisni efekti u suzbijanju organizovanog kriminaliteta.⁵ Međutim, naša postojeća zakonska regulativa bi morala u odnosu na ovo pitanje da bude dodatno preispitana, kako u pogledu otklanjanja nekih postojećih pravno-tehničkih anomalija, tako i u odnosu na neka suštinska pitanja. Konkretna uspešnost prikrivenog islednika zavisi ne samo od normativnih rešenja sadržanih u Zakonu o krivičnom postupku, već pre svega, od potrebe da se kao prikriveni islednici koriste izuzetno kvalitetno obučeni pojedinci, a da se pri tom, svim raspoloživim sredstvima garantuje njihova bezbednost prilikom izvršenja tih veoma rizičnih zadataka. U praksi su izraženi problemi organizacione i finansijske prirode, nedostatak tehničke opremljenosti, neobučenost kadrova i problem malih sredina u kojima bi bilo lako prepoznati prikrivenog islednika. Upotreba ovog instituta je opterećena složenošću i neizvesnošću, koja je determinisana njegovim specifičnostima i okolnostima u kojima se sprovodi. Ona predstavlja najsloženiju posebnu istražnu radnju, čija primena iziskuje ispunjenje najviše uslova, neophodnih za ostvarenje svrhe njegovog određivanja.

Ispitivanje svedoka saradnika

Zaštita svedoka je naročito značajna u postupku za dela organizovanog kriminala s obzirom na to da su pretnje, ucene, zastrašivanja, primena nasilja, nemilosrdna osveta i bezobzirna likvidacija svakog protivnika uobičajeno i opšteprihvaćeno ponašanje organizovanih kriminalnih grupa.⁶ Tužilaštvo ima mogućnost da ublaži svedoku-saradniku krivičnu odgovornost kako bi bio procesuiran neko ko je mnogo više kriv. Ipak, iskustvo pokazuje da postoji i opasnost da kad se neko prijavi za svedoka saradnika, to čini zato da bi nekog opteretio mnogo više nego što je kriv. Poseban problem koji se ovde javlja jeste profesionalnost i opremljenost jedinice za čuvanje zaštićenih svedoka i svedoka saradnika. Jedinica za zaštitu svedoka je formirana 2006. godine pri Specijalnom sudu u Beogradu i nalzi se u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova. Jedinica bi tre-

5 Ibid, str, 292.

6 M. Grubač, Zaštita svedoka u krivičnom postupku, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, Beograd, 2008. str 148.

balo da se stara o svedocima i njihovim porodicama, ne samo dok su u sudnici, već i kada napuste sud i nastave sa svojim svakodnevnim životima. U svojoj rezoluciji o Srbiji, od 28. marta 2012 godine, Evropski parlament je zabeležio “ozbiljne nedostatke u funkcionisanju programa zaštite svedoka, u slučajevima ratnih zločina koji su se završili tako što su brojni svedoci dobrovoljno izašli iz programa nakon što su sistematski zastrašivani”.⁷ Sličnu izjavu je dao i izvestilac Saveta Evrope Žan-Šarl Gardeto, koji je u svom izveštaju naveo da su svedoci, zbog neodgovarajućeg ponašanja pripadnika JZS-a prema njima, menjali svoje iskaze ili jednostavno odustajali od svedočenja. On takođe navodi da komplikacije nastaju kada treba da svedoče ‘insajderi’, na primer svedoci koji su pripadnici policije. Takvi svedoci nerado svedoče protiv kolega, naročito kada zaštitu treba da im pruže oni protiv kojih svedoče.⁸ Takođe postoji problem da su u sastavu jedinice i ličnosti za koje se vezuje kriminalna prošlost, što potvrđuje i Gardetov izveštaj u Savetu Evrope iz 2011. godine gde pominje i nekoliko pripadnika JZS-a koji su bivši pripadnici policijske jedinice “Crvene beretke” koje se smatraju odgovornim za ubistva u BiH, Hrvatskoj i na Kosovu, kao i za ubistvo srpskog premijera Zorana Đinđića 2003. godine. Očigledno da je potrebno transformisanje jedinice i njeno stavljanje pod nadležnost Ministarstva pravde, na taj način bi se bar delimično otklonio problem funkcionisanja jedinice do kojeg dolazi zbog potencijalnog sukoba interesa. U tom slučaju Tužilaštvo bi bilo zaduženo za obezbeđivanje podrške svedocima od početka istražnog postupka. Takođe na taj način bi se i otklonio nedostatak koordinacije i saradnje između JZS-a, tužilaštva i sudova. Još jedan problem koji se javlja u radu jedinice jeste nedostatak radnog prostora, odnosno adekvatna zgrada a evidentan je i nedostatak radne uniforme i odela. Zbog toga je potrebno što pre adaptirati radni prostor za potrebe jedinice i omogućiti nesmetan adekvatan rad jedinice za zaštitu svedoka.

Kontrolisana isporuka

Zakon o krivičnom postupku propisuje četiri vrste kontrolisane isporuke (čl. 181). Jedna se odnosi na onu koja se isporučuje u okviru teritorije Republike Srbije, dok su ostale tri međunarodnog karaktera: one koje proističu sa teritorije Srbije, a krajnja destinacija im je neka druga zemlja; one koje proističu iz neke druge zemlje a krajnja destinacija im je teritorija Srbije; i one koje proističu sa teritorije neke druge zemlje, prolaze preko teritorije Srbije, a krajnja destinacija im je u nekoj trećoj zemlji. Za razliku od drugih dokaznih radnji, ovu radnju direktno, bez učešća sudije za prethodni postupak naređuje nadležni javni tužilac. On svojom naredbom određuje način sprovođenja kontrolisane isporuke (čl. 181. ZKP). Policijski organ je, po izvršenju kontrolisane isporuke, dužan da javnom tužiocu dostavi izveštaj koji sadrži: podatke o vremenu početka i završetka kontrolisane

7 BIRN, Zaštita svedoka još uvek problem u Srbiji, <http://www.balkaninsight.com/rs/article/ubistva-ukazuju-na-propuste-u-zastiti-svedoka>

8 Ibid.

isporuke, podatke o službenom licu koje je sprovело radnju, opis primenjenih tehničkih sredstava, podatke o obuhvaćenim licima i rezultatima primenjene kontrolisane isporuke (čl. 182. st. 3. ZKP).

Oduzimanje imovine stečene krivičnim delom

Glava sedam Krivičnog zakonika omogućava oduzimanje imovinske koristi koja potiče iz učinjenog krivičnog dela. Često se pribavljena imovinska korist izvršenjem krivičnog dela ne može utvrditi, pa kasnije ni oduzeti u obliku u kojem je pribavljena. Predmeti stečeni krivičnim delom vrlo često se prodaju, a novac ili potroši, ili se za njega kupe druge vrednosti. Zbog toga je neophodno u ovakvim slučajevima utvrditi zakonito stečenu imovinu, kako bi sud odredio privremenu meru obezbeđenja na određenim stvarima ili pravima, iz kojih bi se, po okončanju krivičnog postupka, izvršilo namirenje imovinsko pravnog zahteva oštećenog, ili oduzela imovinsko pravna korist. U krivičnim postupcima za krivična dela organizovanog kriminala oduzimanje imovinske koristi se sprovodi i po posebnim odredbama Zakonika o krivičnom postupku. Dakle, kada postoje osnovi sumnje, ili pak osnovana sumnja da je izvršeno krivično delo organizovanog kriminala, sud može odrediti meru privremenog oduzimanja imovinske koristi i predmeta i van uslova predviđenih u odredbama ZKP. Problem koji se vrlo često javlja odnosi na to da nije moguće dokazati da konkretna imovinska korist potiče iz krivičnog dela. Uzimajući u obzir činjenicu da u određenim slučajevima ipak postoji osnovana sumnja da je lice steklo korist vršenjem krivičnog dela počelo se sa uvođenjem “obrnutoг terata dokazivanja”.⁹ To je postupka u kome dokazivanje zakonskog poreklo imovine je prebačeno na samog okrivljenog. Međutim, evidentno je da se u našoj sudskoj praksi kazna još uvek koristi kao najvažnije sredstvo za borbu protiv organizovanog kriminala. Ovo je delimično i posledica stava da navedene zakonske odredbe ne daju dovoljno snažne mogućnosti da se u okviru borbe protiv organizovanog kriminala vodi i borba za utvrđivanje i oduzimanje imovinske koristi, te se stoga i postojeće odredbe ne koriste dovoljno u praksi.¹⁰ Ono što je evidentno jeste da nedostaju odgovarajuće i efikasne finansijske istrage u ovakvim postupcima. Isto tako zakonodavca nije dao precizna i obavezujuća ovlašćenja istražnim organima. Što faktički znači da se u praksi i ne sprovodi tzv. finansijska krivična istraga, koja je u nekim evropskim zakonodavstvima jasno predviđena i precizirana, Takođe, pitanje koje je neizbežno povezano sa predhodnim problemom jeste da li su policija i tužilaštvo kadrovski osposobljeni za vođenje takvih finansijskih istraga. Zbog toga je potrebno posebno voditi računa u slučajevima organizovanog kriminala, da istražnim

9 Radmila Dragičević – Dičić, Oduzimanje protivpravno stečene imovinske koristi – međunarodni standardi i uporednopravna rešenja, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, Beograd, 2008. str.294.

10 Ibid, str. 295.

radnjama rukovode lica obučena i specijalizovana za praćenje tokova novca i imovine, koja bi vodila paralelnu finansijsku istragu.

Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala Republike Srbije

Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala iako usvojena bez javne rasprave i sa velikim kašnjenjem kao „jedan od uslova“ za punopravno članstvo u EU solidno je opisala trenutnu situaciju u Srbiji. Strategija je usklađena sa Nacionalnim programom za integraciju u Evropsku uniju. U izradi i sprovođenju strategije učestvuju Ministarstvo unutrašnjih poslova, Bezbednosno informativna agencija, Vojno bezbednosna agencija, Ministarstvo pravde i Ministarstvo finansija. U zadatom roku, tj. nakon šest meseci, usvojen je i Akcioni plan za sprovođenje strategije. Pošto je u strategiji pružen samo opšti okvir, Akcionim planom je taj nedostatak otklonjen. U strategiji je navedeno da je njen cilj razvijanje proaktivnog pristupa u borbi protiv organizovanog kriminala, povećanje efikasnosti odgovarajućom primenom preventivnog i represivnog delovanja, kao i oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnih dela. Međutim, iako je primat strategije na proaktivnom pristupu u njoj nedostaje konkretno i detaljnije objašnjenje proaktivnog pristupa. Među ciljevima strategije su harmonizacija nacionalnog zakonodavstva s međunarodnim standardima, jačanje kapaciteta svih državnih organa koji učestvuju u sprovođenju strategije, zatim jačanje saradnje na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, kao i jačanje saradnje između državnih organa, privatnog sektora, civilnog društva i medija. Nesumnjivo je da su organizacije civilnog društva značajan akter u borbi protiv organizovanog kriminala i dobro je što je u strategiji istaknuta značajna uloga organizacija civilnog društva i medija u borbi protiv organizovanog kriminala. Za efikasnu borbu protiv organizovanog kriminala potrebna je saradnja između državnih institucija, privatnog sektora i civilnog društva što je i prepoznato kako u strategiji tako i u akcionom planu ali svakako dodatan prostor za saradnju postoji. Institucije koje se bave borbom protiv organizovanog kriminala moraju stalno imati na umu da ako se prihvati kao ozbiljan partner, civilno društvo može predstavljati glavnog promotera pozitivnih praksi i ekspertize u borbi protiv organizovanog kriminala.

ANALIZA RADA NADLEŽNIH DRŽAVNIH INSTITUCIJA REPUBLIKE SRBIJE U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela uređuje se obrazovanje, organizacija, nadležnost i ovlašćenja državnih organa i posebnih organizacionih jedinica državnih organa, radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja krivična dela određenih tim zakonom. Zaposleni u specijalizovanim organima koji se oficijalno bave suzbijanjem kriminala i drugih posebnih krivičnih dela, imaju poseban i u izvesnoj meri privilegovan radnopravni status. Oni se ne samo načelno, već po pravilu, suočavaju sa većim profesionalnim iza-

zovima, nego što je to tipično kada se radi o klasičnim krivičnim predmetima. Osim toga, takva lica imaju i određene posebne dužnosti.¹¹

Tužilaštvo za organizovani kriminal

Tužilaštvo za organizovani kriminal je nadležno za postupanje u predmetima krivičnih dela koja se uređuju navedenim zakonom. Izuzetno je važno da Tužilac za organizovani kriminal uživa visok nivo nezavisnosti i autonomije u svome radu. Ovlašćenja Republičkog javnog tužioca da ga razreši u svakom trenutku bez objašnjenja i utvrđene procedure, po diskrecionoj oceni, teško da mu omogućava stvarnu nezavisnost i stabilnost na funkciji koju obavlja. Tužilac bi trebalo, ako proceni da se radi o organizovanom kriminalu, da zatraži od Republičkog javnog tužioca da mu poveri ili prenese u nadležnost sporan slučaj. Diskreciono ovlašćenje da predmet prenese u nadležnost Tužioca za organizovani kriminal, poseduje Republički javni tužilac. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela ne govori ništa o tome kako Tužilac za organizovani kriminal treba da regulje na svaki krivični slučaj za koji smatra da sadrži elemente organizovanog kriminala. Takođe u Zakonu se uopšte ne pominje kako ovlašćenje za prenošenje nadležnosti treba da bude realizovano i na osnovu kojih pravila ili načela treba da se prenose nadležnosti.

Zamenici Tužioca za organizovani kriminal upućuju u se Tužilaštvo za organizovani kriminal na zahtev Tužioca za organizovani kriminal ali zakon ne navodi kriterijume koje bi zamenici Tužioca za organizovani kriminal trebalo da ispunjavaju za to radno mesto. Takvo stanje može da ima za rezultat činjenicu da na tu funkciju mogu doći zamenici koji nemaju potrebnog iskustva. Odnosno, zamenik Tužioca za organizovani kriminal može biti bilo koji javni tužilac i zamenik tužioca. Zamenik Tužioca za organizovani kriminal, trebalo bi da ispunjava iste uslove za izbor na mesto zamenika kao i sam Tužilac za organizovani kriminal. Takođe, ni sami kriterijumi za izbor Tužioca za organizovani kriminal nisu detaljno i dovoljno određeni u zakonu. Ovo je naročito važno, uzimajući u obzir specifičnost materije kojom treba Tužilac da se bavi i da su za obavljanje njegovog posla potrebna specifična znanja. Stoga bi propisivanje posebnih i detaljnijih kriterijuma, bio neophodan uslov za formiranje Tužilaštva za organizovani kriminal, sposobnog da kvalitetno i stručno obavlja svoju funkciju u borbi protiv organizovanog kriminala.¹² Svakako, zapošljavanje stručnih lica sa različitim specijalnostima, a ne samo tužioce bi trebalo da je važan element svake specijalizovane tužilačke službe. Zakonodavac je takođe predvideo mogućnost da ukoliko je to potrebno za vođenje krivičnog postupka, Tužilac za organizovani kriminal može od državnog organa ili organizacije zatražiti

11 Đorđe Ignjatović, Milan Škulić, Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd, 2010.

12 N. Važić, Specijalno tužilaštvo, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, Beograd, 2008.str. 186.

upućivanje zaposlenog na rad u Tužilaštvo za organizovani kriminal najduže na godinu dana, uz saglasnost tog lica, a o čemu odlučuje bez odlaganja, rukovodilac tog organa ili organizacije. U zakonu nije naj janije navedeno zašto je zapošljavanje ograničeno samo na zaposlene u državnim organima ili organizacijama. Zapošljavanje stručnjaka van državnih organa (civilnog sektora, privatnih organizacija i medija) bi omogućilo Tužiocu za organizovani kriminal da definiše tim specijalizovanih stručnjaka za pomoć u radu na konkretnim predmetima. Uzimajući u obzir samo strategiju u kojoj se ističe saradnja sa civilnim društvom bilo bi potrebno promeniti zakon i navedenu praksu zapošljavanja u Tužilaštvu za orginizovani kriminal.

Pošto je u Strategiji prediđen proaktivni pristup borbi protiv organizovanog kriminala Tužilaštvo za organizovani kriminal bi trebalo u budućem periodu da uspostavi i unapredi procedure proaktivnih istraga organizovanog kriminala. Osim efikasnije borbe protiv organizovanog kriminala, broj i kvalitet donetih instrukcija o procedurama u borbi protiv organizovanog kriminala biće značajn faktor u procesu predpristupnih pregovora sa Evropskom komisijom. Takođe, Ministarstvo pravde zajedno sa Tužilaštvom za organizovani kriminal treba kroz niz sastanaka, radionica i savetovanja da uspostavi saradnju sa drugim nadležnim institucijama na nacionalnom nivou u cilju što efikasnijeg razvijanja proaktivnih istraga.

Dalje, kroz unapređenje rada i povećanje efikasnosti Tužilaštva za organizovani kriminal potrebno je razvijati institucionalne uslove za efikasno otkrivanje i dokazivanje trgovine narkoticima i ljudima, pranje novca, koruptivnih krivičnih dela iz oblasti visoke tehnologije i oduzimanja imovine stečene izvršenjem krivičnih dela. U tome kontekstu, posebno je važno otkloniti netransparentno upravljanje oduzetom imovinom. Na osnovu uvida koje je imao Centar za istraživačko novinarstvo od 55 ugovora o zakupu privremeno oduzete imovine, ne manje od 12 ugovora sklopljeno je sa onima kojima je i oduzeta imovina.¹³ Tužilaštvo za organizovani kriminal, Ministarstvo pravde i Direkcija za upravljanje oduzetom imovinom treba da sačine plan na osnovu koga bi zajednički radili na razvijanju ljudskih i materijalni resursa i kapaciteta Direkcije za upravljanje oduzetom imovinom.

Isto tako je neophodna saradnja sa drugim državama na regionalnom i međunarodnom nivou u sprovođenju i razvijanju procedura proaktivnih istraga. Poseban napredak na tome polju predstavlja potpisana Izjava o zajedničkoj saradnji iz oblasti bezbednosti između Srbije, BiH i Crne Gore¹⁴ u kojoj su precizirana sva područja u kojima tri zemlje mogu unaprediti saradnju. U potpisanoj Izjavi posebno je naglašena namera o region-

13 Centar za istraživačko novinarstvo, Netransparentno raspolaganje oduzetom imovinom: <http://www.cins.org.rs/?p=10997>

14 Blic, Dačić i Komšić: Dobri odnosi BiH i Srbije <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/405276/Dacic-i-Komsic-Dobri-odnosi-BiH-i-Srbije>

alnoj saradnji na polju borbe protiv organizovanog kriminala. Ističe se značaj aktivnosti ministarstava usmerenih ka jačanju saradnje u borbi protiv svih vidova organizovanog kriminala i preduzimanje zajedničkih mera u prevenciji, otkrivanju i borbi protiv svakog oblika tog krivičnog dela, a sa ciljem jačanja regionalne bezbednosti.

Ministarstvo pravde zajedno sa Tužilaštvom za organizovani kriminal u narednom periodu treba da rade na daljem analiziranju normativno pravnog okvira, u smislu unapređenja postojećih zakona i usvajanja novih, kao i da nastave sa aktivnim pristupanjem Republike Srbije međunarodnim konvencijama imajući u vidu potpunu i doslednu primenu međunarodnih preporuka, inicijativa i standarda za borbu protiv organizovanog kriminala. Zbog toga je potrebno u cilju uspešne međunarodne saradnje pratiti implementaciju propisa i preporuka relevantnih međunarodnih institucija i u skladu sa tima planirati pristupanje međunarodnim konvencijama za koje su obezbeđeni uslovi. Osim zbog uspešne borbe protiv organizovanog kriminala, svakako da će broj potvrđenih međunarodnih propisa i broj pokrenutih procedura za pristupanje biti vrlo važan indikator u evropskim integracijama Srbije.

Tužilaštvo za organizovani kriminal zajedno sa Ministarstvom pravde i MUP treba kontinuirano da rade na razvijanju specijalnih istražnih operativno - taktičkih, kriminalističko - obaveštajnih i analitičko - operativnih metoda za borbu protiv organizovanog kriminala. Poseban akcenat treba da bude stavljen na upoznavanje dobrih praksi prilikom primene specijalnih mera.

Služba za suzbijanje organizovanog kriminala

Služba za suzbijanje organizovanog kriminala obrazuje se radi obavljanja policijskih poslova u vezi sa krivičnim delima organizovanog kriminala u okviru MUP. Služba je nadležna da u svome radu postupa po osnovu zahteva Tužioca za organizovani kriminal, koji ima rukovodeću ulogu u odnosu na Službu. Ovakvo zakonsko rešenje ukazuje na subordiniranost Tužioca za organizovani kriminal u odnosu na Službu i znatan uticaj Tužilaštva na izbor rukovodioca Službe, što je i normalno s obzirom na to da navedena Služba na izvestan način predstavlja „servis“ Tužilaštva za organizovani kriminal.¹⁵ Ministar nadležan za unutrašnje poslove, uz pribavljeno mišljenje Tužioca za organizovani kriminal, postavlja i razrešava starešinu Službe i donosi akt kojim bliže uređuje rad Službe. Svi državni organi i organizacije dužni su da na zahtev Službe bez odlaganja omoguće upotrebu svakog tehničkog sredstva kojim raspolažu i obezbede blagovremeno odazivanje svakog svog pripadnika. Ako policija u prekrivičnom postupku dođe do

15 N. Važić, Policijska služba za suzbijanje organizovanog kriminala, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, Beograd, 2008.str. 187.

saznanja da se priprema ili da je učinjeno neko krivično delo organizovanog kriminala dužna je da o tome odmah obavesti Službu.

Zakon ništa ne govori o kriterijumima i potrebnim kvalifikacijama za izbor rukovodioca Službe i njegovog osoblja. S obzirom na specifičnost i osetljivost materije i u slučaju ovog državnog organa bilo je potrebno detaljnije propisati kriterijume i kvalifikacije neophodne za rukovodioca i ostale pripadnike Službe, a ne to prepustiti internim pravilima koje donosi ministar unutrašnjih poslova.¹⁶

Postupanje Službe po zahtevu Tužioca za organizovani kriminal znači da Tužilac i njegovi zamenici imaju pravo da daju instrukcije i postavljaju zahteve za obavljanje određenih radnji direktno pripadnicima Službe. Kanal komunikacije između Specijalnog tužilaštva i Službe trebalo bi da bude stalno otvoren i bez mešanja hijerarhijskih struktura, a sve u cilju izbegavanja bilo koje vrste spoljnih uticaja, kao i uticaja unutar Službe od strane njenih hijerarhijskih struktura. Međutim, iz samog zakonskog teksta nije potpuno jasno da li je moguće da Tužilaštvo ima otvoren kanal komunikacije sa Službom koji ne bi bio opterećen mešanjem hijerarhijskih struktura Ministarstva unutrašnjih poslova. Najveći problem je u tome da zakon omogućava ministru unutrašnjih poslova da samostalno uređuje rad Službe, a da mu za to nije potrebno odobrenje Tužioca za organizovani kriminal. Takođe, u zakonu nije definisano kakve posledice bi trebalo da snosi Ministar unutrašnjih poslova u slučaju da ne postupi po mišljenju Tužioca prilikom biranja rukovodioca Službe za suzbijanje organizovanog kriminala.

Problem nastaje i iz jednostranog odnosa između Službe i drugih državnih institucija, jer je zakonom predviđena saradnja samo na zahtev Službe ili Tužioca a ne i samostalnoj inicijativi drugih instiucija. Takođe, u zakonu nije definisan odnos između Službe i regionalnih policijskih stanica po svim ostalim pitanjima vezanim za operativni rad na terenu za potrebe Službe. Na osnovu zakonskog određenja nedvosmisleno je prisutna preterana centralizacije Službe što u praksi ima za rezultat velike operativne probleme, posebno u otkrivanju ovih krivičnih dela i prikupljanju dokaza u pretkrivičnom postupku.¹⁷ Zbog toga je potrebno u cilju što uspešnijeg obavljanja zadataka u borbi protiv organizovanog kriminala uvesti regionalna odeljenja Službe za suzbijanja organizovanog kriminala koja bi se nalazila u okviru regionalnih ili područnih ispostava MUP.

Takođe, u narednom periodu je potrebno jasno definisati rad kriminalističko-obaveštajne službe i napraviti strateški plan za uspostavljanje kriminalističko-obaveštajnog sistema u MUP-u. Oni bi trebalo da budu glavna podrška u dolaženju do podataka o organizovanim kriminalnim grupama i na taj način bi bio poboljšan ukupan kvalitet i kvantitet

16 Ibid, str. 188.

17 Ibid. str. 189.

prikupljenih kriminalističko obaveštajnih podataka. Nova Kriminalističko – obaveštajna služba praktično bi objedinila rad policajaca u MUP.

Dalje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Služba za borbu protiv organizovanog kriminala i Tužilaštvo treba da aktivnije rade na razvijanju sistema efikasnih instrumenata za stratejsku analizu kroz unapređivanja postojećih i formiranju novih organizacionih jedinica za stratešku analizu. Kvalitet i značaj razmenjenih podataka kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou predstavljaju vrlo značajan aspekt u borbi protiv organizovanog kriminala. Zbog toga je potrebno razviti efikasno i ažurno prikupljanje, dostavljanje i razmenu podataka od strateškog značaja na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Da bi sve ovo bilo moguće neophodno je obezbediti i kontinuirano sprovesti specialističke obuke iz oblasti strateške analize za sve buduće strateške analitičare u institucijama koje se bore protiv organizovanog kriminala kao i kontinuirano usavršavanje upotrebe analitičkih softvera za automatizaciju analize prikupljenih podataka.

Neophodno je uspostaviti nove i razvijati postojeće organizacione jedinice za borbu protiv organizovanog kriminala u okviru MUP. U tom kontekstu posebno je značajna Jedinica za finansijske istrage čije dodatno osposobljavanje i razvijanje može da igra ključnu ulogu u otkrivanju koruptivnih i krivičnih dela protiv privrede. Uspostavljena Jedinice za finansijske istrage sa punim kadrovskim i materijalnim kapacitetom svakako će biti jedan od glavnih stožera u borbi protiv organizovanih kriminalnih grupa i u otkrivanju njihovih nelegalnih transakcija.

Poseban aspekt borbe protiv organizovanog kriminala, koji je predviđen i u akcionom planu odnosi se na obračunavanje zarada policijskih službenika koji rade na otkrivanju i suzbijanju organizovanog kriminala u odgovarajućem, povećanom iznosu.¹⁸ Da bi to bilo moguće potrebno je definisati jasne kriterijume kako će da se vrši nagrađivanje službenika koji rade na slučajevima sa povećanim rizikom. Isto tako, da bi Služba mogla da u potpunosti ispuni svoju ulogu koja joj je zadata Zakonom potrebno je da raspolaže najsvremenijim materijalno tehničkim sredstvima. U tom cilju potrebno je izvršiti analizu potreba i sačiniti plan nabavke opreme u skladu sa najsvremenijim standardima i specifičnim potrebama Službe.

Regionalna i međunarodna saradnja policije je vrlo važan element u borbi protiv organizovanog kriminala i u tome cilju je neophodno raditi na unapređivanju i razvijanju saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Na taj način unaprediće se kvalitet razmenjenih informacija i povećati broj oficira za vezu u drugim državama.

---

18 Akcioni plan za implementaciju Strategije za borbu protiv organizovanog kriminala Republike Srbije.

Posebna odeljenja nadležnih sudova

Posebna odeljenja nadležnih sudova obuhvataju Viši sud u Beogradu, kao prvostepeni za postupanje u predmetima posebnih krivičnih dela dok je za odlučivanje u drugom stepenu u predmetima nadležan Apelacioni sud u Beogradu. Sukob nadležnosti između redovnih sudova za postupanje u predmetima posebnih krivičnih dela rešava Vrhovni kasacioni sud. U svim sudovima koji su nadležni za vođenje postupka čiji su predmet krivična dela organizovanog kriminala, formiraju se posebna odeljenja, međutim to nisu nikakvi specijalni sudovi, kao što se to ponekad površno i u suštini netačno objašnjava u laičkoj javnosti, ali jeste u pitanju određeni oblik specijalizacije krivičnog sudstva.¹⁹ Tako da se u Višem sudu u Beogradu obrazuje Posebno odeljenje za postupanje u predmetima posebnih krivičnih dela, čijim radom rukovodi predsednik Posebnog odeljenja Višeg suda. Predsednika Posebnog odeljenja Višeg suda postavlja predsednik Višeg suda, na period od četiri godine i ona mora imati najmanje 10 godina iskustva u oblasti krivičnog prava. Problem koji se ovde javlja jeste to da u zakonu nisu propisani nikakvi kriterijumi za raspoređivanje sudija u Posebno odeljenje za organizovani kriminal, kao niti za postavljenje predsednika tog odeljenja. Takva situacija može dovesti do toga da predsednik Višeg suda u Beogradu u Posebno odeljenje može staviti bilo kog sudiju koji ima iskustva rada u oblasti krivičnog prava, bez obzira da li je ikada radio na složenim krivičnim predmetima iz oblasti organizovanog kriminala. Za rad na složenim krivičnim predmetima organizovanog kriminala, potrebno je veliko radno i stručno iskustvo u krivičnoj materiji, što je svakako zahtevalo propisivanje stručnih kriterijuma za raspoređivanje sudija u Posebno odeljenje, pa izostanak istih predstavlja veliki nedostatak zakona.²⁰

U Apelacionom sudu u Beogradu obrazuje se posebno odeljenje za postupanje u predmetima posebnih krivičnih dela, čijim radom rukovodi predsednik Posebnog odeljenja Apelacionog suda. Predsednika Posebnog odeljenja postavlja predsednik Apelacionog suda u Beogradu na period od četiri godine i on mora imati najmanje 12 godina profesionalnog iskustva u oblasti krivičnog prava. I u slučaju ovog specijalizovanog sudskog odeljenja kao i u slučaju prvostepenog suda i njegovog Posebnog odeljenja za organizovani kriminal, nema propisanih posebnih kriterijuma za izbor predsednika odeljenja i sudija tog odeljenja, tako da svi nedostaci uočeni u odnosu na zakonsku regulativu prvostepenog sudskog odeljenja za organizovani kriminal, odnose se i na odeljenje Apelacionog suda.

19 Đorđe Ignjatović, Milan Škulić, Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd, 2010. str. 252.

20 N. Važić, Sukob nadležnosti i način rešavanja, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, Beograd, 2008.str. 191.

Posebna pritvorska jedinica

Posebna pritvorska jedinica se obrazuje u Okružnom zatvoru u Beogradu za izvršenje pritvora određenog u krivičnom postupku za posebna krivična dela. Ovde se smeštaju pritvorena lica protiv kojih se vodi krivični postupak za krivična dela organizovanog kriminala. Oni se smeštaju u posebne prostorije u odnosu na prostorije u kojima se nalaze pritvorenici protiv kojih se vodi postupak za druga krivična dela. Organizacija, rad kao i postupanje sa pritvorenicima, bliže se uređuju internim aktom Ministarstva pravosuđa. Ovde je važno napomenuti da treba paziti da ne dođe do zloupotrebe pritvora, kao mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, jer u tome slučaju borba protiv organizovanog kriminala gubi smisao. Određivanje i produžavanje pritvora i kad treba i kad ne treba, zloupotrebljava se taj institut i on postaje sredstvo koje se primenjuje za kažnjavanje političkih neistomišljenika a ne za borbu protiv organizovanog kriminala. Takva situacija isto tako može da svedoči o političkoj prirodi i selektivnosti krivičnog gonjenja građana.

REGIONALNA I MEĐUNARODNA SARADNJA U OBLASTI BORBE PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Organizovani kriminal predstavlja jednu od primarnih i osnovnih pretnji koja ugrožava državnu, regionalnu i međunarodnu bezbednost. S obzirom da međunarodne kriminalne organizacije u različitim državama usled otvranja granica i liberalizacije tržišta postaju povezanije, i odgovori na njih postaju složeniji. Borba protiv organizovanog kriminala sve više zahteva primenjivanje posebnih mehanizama za njegovo suzbijanje i otkrivanje. Međutim, i uprkos navedenoj činjenici još uvek nema zjedničke međunarodne politike u odnosu na organizovani kriminalitet. Iako postoji mnoštvo dokumenata različitih međunarodnih organizacija UN, EU, Savet Evrope i dr. ipak takvi naponi samo izuzetno dovde do željenih rezultata.

Republika Srbija je do sada ratifikovala više međunarodnih konvencija koje se u potpunosti ili delimično odnose na borbu protiv organizovanog kriminala, od Konvencije protiv internacionalnog organizovanog kriminala OUN do Evropske konvencije o sprečavanju pranja novaca, kao i sve relevantne konvencije o međunarodnoj pravnoj pomoći, ekstradiciji, ustupanju krivičnih predmeta i dr. Takođe, sa stanovišta zakonodavstva, evidentni su naponi u harmonizaciji zakonodavstva sa najznačajnijim međunarodnim instrumentima kojima se ova pitanja regulišu. U tom smislu i dalje je neophodno konstantno analizirati domaći normativno pravni okvir u smislu revidiranja postojećih zakona i usvajanja novih i nastaviti sa doslednom primenom međunarodnih preporuka, inicijativa i standarda za borbu protiv organizovanog kriminala.

Suprotstavljanje organizovanom kriminalu i njegovo slabljenje u državama Zapadnog Balkana može se postići samo uz otvorenu profesionalnu i pravovremenu saradnju država u regionu. Nedavno održana Regionalna konferencija šefova policije u Beogradu na kojoj su učestvovali predstavnici policije Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Makedonije, Grčke, Mađarske, Crne Gore, Moldavije, Republike Srpske, Rumunije i Slovenije, predstavlja veliki napredak u regionalnoj saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala. Ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije je na konferenciji istako da će Srbija kroz skrining potvrditi svoju opredeljenost za evropske integracije kao i rešenost da ojača borbu protiv organizovanog kriminala, koji je, kako je ocenio, stalni izazov koji zahteva fleksibilnost i prilagođavanje situaciji, kako bi se efikasnije odgovorilo na nove okolnosti.²¹

Takođe, potpisani protokol 20.11.2013 godine o osnivanju zajedničkog centra za policijsku saradnju između Srbije, BiH i Crne Gore predstavlja veliki napredak u borbi protiv organizovanog kriminala. Protokol je potpisan nakon trilateralnog sastanka ministara unutrašnjih poslova Srbije, Crne Gore i BiH u Budvi a predviđa osnivanje i funkcioniranje Zajedničkog centra za policijsku saradnju u Trebinju.²² Njime se uređuju pitanja razmene podataka i informacija, zajedničkih analiza rizika, i koordinacije o zajedničkim aktivnostima duž državne granice i vođenja evidencije raznih statistika. Zajednički centar će doprineti unapređenju policijske saradnje triju država i razmeni operativnih informacija radi suzbijanja i sprečavanja prekograničnog i organizovanog kriminala.

Još jedan važan aspekt regionalne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala predstavlja Asocijacija šefova jugoistočne Evrope (SEPKA). U zadnjih nekoliko godina SEPKA je kroz unapređenje rada i obuku pripadnika policija zemalja regiona pružila značajan doprinos povećanju nivoa bezbednosti građana i regiona u celini. Uloga SEPKA je u tome da koordinira rad policijskih službi u region, da kroz njihovu saradnju afirmiše profesionalizam, kao i da pomaže rad policije u lokalnoj zajednici. Ova organizacija predstavlja vrlo veliki potencijal koji može državama regiona da omogući značajne mehanizme u suprotstavljanju organizovanom kriminalu i korupciji kako na nacionalnom tako i regionalnom nivou. Ako SEPKA uspe da se pravno definiše i napravi reorganizaciju njenog unutrašnjeg uređenja, ona može uspešno da se transformiše i bude stožer regionalne policijske saradnje. Asocijaciju šefova policajaca jugoistočne Evrope – SEPKA čine predstavnici policija Albanije, Bugarske, BiH, Moldavije, Rumunije, Hrvatske, Crne Gore i Srbije. SEPKA je takođe potpisala memorandum o razumevanju sa Austrijom, Italijom, sa Međunarodnim kriminalističko – istražnim programom pomoći obuci, Međunarodnom asocijaci-

21 Kurir: Dačić: Protiv organizovanog kriminala samo saradnjom država u regionu, <http://www.kurir-info.rs/dacic-protiv-organizovanog-kriminala-samo-saradnjom-drzava-u-regionu-klanak-1027737>

22 RTS: Osnivanje zajedničkog centra za policijsku saradnju u Trebinju, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story.html>

jom šefova policije, Federalnim istražnim birom SAD, Razvojnim programom Ujedinjenih nacija a ima i dobru saradnju sa Interpolom, Evropolom i Regionalnom inicijativom za migracije, azil i izbegla lica. Na konferenciji održanoj 03. 12. 2013. u Beogradu Direktor policije Republike Srpske zvanično je predao direktoru policije Srbije predsedavanje Asocijacijom šefova policija Jugoistočne Evrope.²³ SEPKA okuplja šefove policija zemalja jugoistočne Evrope, koji zajednički rade na sagledavanju strateških problema sa kojima se zemlje članice susreću, i na trasiranju puteva za kvalitetnu borbu protiv svih vidova organizovanog kriminala i korupcije.²⁴ Nesumnjivo je da će SEPKA ako razvije strategiju i poboljša operativno delovanje, igrati značajnu ulogu unutar policijskih organizacija EU, pre svega Europolu, gde su se i mogle čuti mnoge izjave da SEPKA mora i treba da bude prisutna u radu Europolu.²⁵

Što se tiče Evropske unije kao unije država kojoj Republika Srbije teži, njen organ Evropski savet je još 1975.godine ustanovio saradnju između ministara unutrašnjih poslova i policijskih agencija koje se bave borbom protiv terorizma. Ova saradnja dobila je naziv "Trevi grupa" i unutar nje su bile razmenjivane informacije o aktivnostim organizovanih kriminalnih grupa. Ugovornom o Evropskoj uniji ova saradnja je institucionalizovana i "Trevi grupa" je inkorporirana u "treći stub" Evropske unije.²⁶ Najznačajniji mehanizam saradnje EU u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma predstavlja redovno zasedanje ministara unutrašnjih poslova i ministara pravde u okviru Saveta EU. Na drugom mestu je, Europol koji predstavlja oblik stalne saradnje država članica u pojedinim oblastima policijskog rada. Dok treći mehanizam saradnje predstavlja Eurojust, izvršni organ evropske pravosudne mreže, koji je formiran odlukom Saveta EU kako bi bila poboljšana efektivna saradnja pravosudnih tela država članica. Paralelno sa odvijanjem pregovora oko revizije ugovora o EU u Amsterdamu, države članice usvojile su „Akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala“. Akcionim planom se naglašava da je prevencija podjednako važna kao i efikasna borba protiv organizovanog kriminala i daju se preporuke na nivou Unije o mehanizmima za unapređenje borbe protiv pranja novca, zatim preporuke o praktičnim koracima za koordinisanje rada nacionalnih policija, carina i pravosuđa, kao i preporuke o prioritetnim oblastima u harmonizaciji nacionalnih zakona u ovoj oblasti. Na sastanku Evropskog saveta u Tampereu, EU je konkretizovala postojeće mehanizme i formulisala okvir za nove mehanizme u borbi protiv organizovanog kriminala.²⁷

23 Blic: Veljović preuzeo predsedavanje nad SEPKA <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/424627/Veljovic-preuzeo-predsedavanje-nad-SEPKA>

24 Vlada Republike Srbije, Regionalna saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=200844>

25 Ibid.

26 Maja Bjeloš, Saradnja članica EU u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, Pojmovnik, Centar za civilno vojne odnose.

27 Ibid.

U Strategiji borbe protiv organizovanog kriminala Republike Srbije navedeno je da je donošenje i implementacija strategije od najšireg značaja za sve građane Republike Srbije i važan je korak u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Naglašava se da je strategija u skladu sa Nacionalnim programom za integraciju u Evropsku uniju, kao i tekućim reformskim procesima u zemlji. Pošto je Evropski savet nedavno doneo odluku da započne pregovore o pristupanju Srbije Evropskoj uniji, moramo imati u vidu da je pristupanje složen proces koji se paralelno odvija na nekoliko međusobno zavisnih nivoa. Posebna pažnja EU u predpistupnim pregovorima biće usmerena na pravosuđe i osnovna prava (poglavlje 23) kao i pravdu, slobodu i bezbednost (poglavlje 24). Jedno od najvažnijih dostignuća Evropske unije bilo je stvaranje područja bez unutrašnjih granica u kojem se ljudi slobodno kreću, bez provere putnih isprava i bez granične kontrole. Kako bi državljani EU ovo pravo, uključujući i slobodu izbora u kojoj će državni članici da žive i rade uživali u punoj meri, EU posebnu pažnju posvećuje merama bezbednosti na spoljnim granicama. Uz borbu protiv ilegalnih migracija i zajedničku viznu politiku, jačanje bezbednosti granica podrazumeva i borbu protiv organizovanog kriminala što zahteva efikasnu saradnju između policijskih, pravosudnih i carinskih organa država članica te delimično ujednačavanje krivičnog zakonodavstva. Bez obzira na razlike u nacionalnim zakonodavstvima, građanima Unije omogućen je pristup sudovima u bilo kojoj državi članici, te je ujedno propisano da se sudske odluke donesene u jednoj državi članici poštuju i primenjuju na području cele Unije.²⁸ Šengen konvencija definiše da je policijska saradnja neophodan element za ukidanje unutrašnjih granica i za efikasnu borbu protiv organizovanog kriminala, koji je danas uglavnom prekogranični, te stoga policije država članica moraju da sarađuju kako bi sprečile i procesuirale počinioce krivičnih dela. Osim Evropolu, jačanju policijske saradnje služi i Evropski policijski koledž, gde se sprovodi obuka i razvijanje istraživačkih kapaciteta policajaca višeg ranga, iz država članica EU, pre svega kako bi se uspostavile mreže za saradnju policija i kako bi se ojačala prekogranična saradnja u borbi protiv kriminala i zaštite bezbednosti. U tome kontekstu, osnovni zahtevi koji će biti postavljeni Srbiji u procesu pregovaranja će biti uspostavljanje mehanizama koji će omogućiti razmenu informacija koja će doprineti efikasnijem radu, organizaciji i jačanju institucija, kao i usklađivanju zakonodavstva, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou.²⁹ Posebno će se voditi računa da Srbija uskladi oblasti vezane za zaštitu bezbednosti u toku fudbalskih utakmica sa međunarodnim elementom, gde će posebna pažnja biti posvećena kreiranju nacionalnih kontakata za saradnju i razmenu policijskih informacija. Novina u okviru same EU a sa kojom će takođe Srbija morati da uskladi svoje mehanizme regulacije jeste to da je u okviru EU formirana mreža za zaštitu javnih ličnosti, i to je još jedna oblast gde će biti potrebno razmenjivati informacije, čak i službenike, kao i najbolje prakse. Srbija će takođe morati da vrši usk-

28 Pregovaračka poglavlja 23 i 24, O čemu Pregovaramo, Vodič za novinare, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/publikacije/vodic_za_novinare.pdf

29 Ibid.

lađivanje sa odlukama Saveta ministara EU kojim su regulisani zajednički istražni timovi. Takođe, način na koji se saraduje u oblasti otkrivanja ukradenih vozila sa prekograničnim elementom, način razmene određenih podataka sa Interpolom, zajedničkom korišćenju oficira za vize u inostranstvu će biti vrlo značajni elementi u predpristupnim pregovorima sa EU. Usklađivanje odnosno pojednostavnije procedura razmene policijskih i obaveštajnih informacija između država članica, kao i zaštiti podataka o ličnosti kada je reč o sudskoj i policijskoj saradnji u krivičnim stvarima će takođe biti predmet pregovora Srbije i EU. Ono šta će Evropska komisija meriti u predpistupnim pregovorima su svakako broj razmenjenih informacija i zajedničkih akcija sa državama regiona i EU državama; broj i kvalitet dostavljenih informacija u regionalnoj i međunarodnoj policijskoj saradnji; kontinuirana razmena stavova između ekspertske timova sa drugim državama u oblasti saradnje u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova; uspostavljeni kontakti MUP Srbije sa regionalnim i međunarodnim partnerima; brzina kojom se procesuiraju rezultati analize od strane primalaca analize u unutrašnjoj saradnji u okviru pravosuđa i unutrašnjih poslova; broj pokrenutih program stručnog usavršavanja tužilaca i policajaca u oblasti organizovanog kriminala; broj potvrđenih međunarodnih propisa u oblasti unutrašnjih poslova, kao i usklađeni stavovi svih subjekata u borbi protiv organizovanog kriminala.

U oblasti borbe protiv organizovanog kriminala Srbija će morati da pokaže dokaze o primeni i procesuiranju krivična dela organizovanog kriminala. Posebno važan aspekt na koji će Evropska komisija obratiti pažnju odnosi se na to dali organi Republike Srbije mogu da prate tok krivičnog procesa za dela organizovanog kriminala od početka do pravosnažne presude. Statistički podaci koji se prate iz godine u godinu će biti značajan pokazatelj tokom pregovora i o tome na koji način se Srbija nosi sa ovim problemom.³⁰ Oblasti borbe protiv organizovanog kriminala u kojima će Srbija morati da ostvari dodatni napredak su statistika, sistem oduzimanja imovine, kapacitet za složene istrage, procena rizika, mapiranje kriminala, istrage koje se vode na osnovu obaveštajnih podataka, razmena informacija, zaštita svedoka, sprovođenje posebnih istražnih mera, saradnja među institucijama koje se bave tim poslom i međunarodna saradnja. Takođe, s obzirom na složenost slučajeva pranja novca biće potrebno da se dodatno ojačaju kapaciteti svih nadležnih insitucija koje učestvuju u procesuiranju predmeta organizovanog kriminala, čiji rezultati treba da pokažu na koji način ih Srbija rešava. Ključan element za uspešnost pregovora biće jačanje administrativnih kapaciteta i njihovo obučavanje za sprovođenje koje je najvažniji aspekt, da je borba protiv organizovanog kriminala delotvorna u praksi.

Ono što je svakako neophodno uraditi u narednom period jeste jačati sve oblike saradnje i koordnicije državnih organa nadležnih za borbu protiv korupcije na regionalnom i međunarodnom nivou. To bi podrazumevalo unapređivanje međunarodne saradnje Min-

---

30   Ibid.

istarstva pravde u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, zaključivanje bilateralnih ugovora između tužilaštva za organizovani kriminal sa zemljama u region kojima bi se uredili odnosi u svim oblastima borbe protiv organizovanog kriminala, kao i nastaviti i unaprediti policijsku saradnju sa svim međunarodnim organizacijama (posebno EVROPOL) u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Ministarstvo unutrašnjih poslova kao i druge nacionalne institucije treba da unaprede saradnju sa stranim oficirima za vezu u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala ali i da konstanto unapređuju mrežu oficira za vezu akreditovanih u drugim državama.

Stvaranje zajedničkih istražnih timova u cilju sprovođenja koordinisane saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou kroz uspostavljanje i održavnje kontakata tužilačkih, policijih i drugih organa da bi se utvrdili zajedničke potrebe treba da bude primarni cilj u narednom periodu. Jedan od važnih kriterijuma koji će se svakako meriti u predpristupnim pregovorima će biti i doneti akti, ostvareni kontakti, realizovane istrage i sačinjeni izveštaji o zajedničkim potrebama u ovoj oblasti.

ZAKLJUČAK

U okviru opštih demokratskih procesa i početka predpristupnih pregovora Republike Srbije sa Evropskom Unijom koji uključuju promene u političkom, ekonomskom i pravnom sistemu, efikasna borba protiv organizovanog kriminala predstavlja ključni cilj. Navedena strateška dokumenta i normativni okvir predstavljaju izraz političke volje na planu suzbijanja organizovanog kriminala. Evidentno je da Vlada Republike Srbije donošenjem i pripremom zakonskih tekstova pokušava da stvara i unapređuje normativne uslove za borbu protiv kriminala. Međutim, vrlo je važno da Vlada Republike Srbije ostane do kraja posvećena stvaranju implementacionog ambijenta u kome novi zakoni koji se donose mogu u potpunosti da zažive i omoguće efikasnu borbu protiv organizovanog kriminala.

Kao što se iz navedene studije može videti donešen je čitav niz zakona i ratifikovano mnogo međunarodnih konvencija koje se bave pitanjima korupcije i organizovanog kriminala što svedoči o tome da je bar formalno Republika Srbija na međunarodnom planu odlučna da se pridruži naporima koje savremene države preduzimaju na planu borbe protiv najtežih oblika kriminala. Takođe, donošenjem strategija za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, Nacionalne strategije reforme pravosuđa i Nacionalne strategije za borbu protiv pranja novca i finasiranje terorizma kao i pratećih akcionih planova donekle je zaokružen strateški okvir.

Sagledavanjem organizacione strukture, kapaciteta i ovlašćenja državnih organa u borbi protiv organizovanog kriminala, kao i analizom normativnog okvira kroz propise kojima su uspostavljeni državni organi i organi uprave za borbu protiv organizovanog kriminala možemo zaključiti da postoje određeni nedostaci u normativnom okviru, kao i slabosti

institucionalnog okvira i kapaciteta državnih organa i organa uprave koji su bili predmet ove studije. Studija je pokazala da većina organa uprave koji se bore protiv organizovanog kriminala treba kontinuirano da rade na unapređenju specijalnih istražnih operativno - taktičkih, kriminalističko - obaveštajnih i analitičko - operativnih metoda za borbu protiv organizovanog kriminala. Takođe možemo primetiti da je potrebna izmena pojedinih organizacionih zakona koji se odnose na organe koji učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminala u smislu jačanja njihove samostalnosti i kadrovske osposobljenosti. Osim toga evidentna je i potreba za doradom i delimičnom promenom materijalnih i procesnih zakona kojima se uređuju ovlašćenja i postupci državnih organa koji postupaju u predmetima organizovanog kriminala. Osim potrebe proširivanja i produbljivanja kako regionalne tako i međunarodne saradnje studija je pokazala da pojedini organi i institucije nisu međusobno povezani i da je evidentan nedostatak njihove koordinacije i multisektorske saradnje kako bi se uspešno borili protiv svi pojava oblika organizovanog kriminala.

LITERATURA:

M. Grubač, J. Ćirić, R. Sepi, M. Reljanović, R. Dragičević – Dičić, N. Važić, O organizovanom kriminalu uopšte u Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICRI, Beograd, 2008.

Vlada Republike Srbije, Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala Republike Srbije, Službeni glasnik RS, BR. 23/09.

Đorđe Ignjatović, Milan Škulić, Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet, Beograd, 2010. Bilten Kancelarije protiv organizovanog kriminala, Broj 1 – oktobar 2012, Francuska ambasada u Beogradu, dostupan na: http://www.ambafrance-srb.org/IMG/pdf/Octobre_Srb.pdf

Maja Bjeloš, Saradnja članica EU u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, Pobjmovnik, Centar za civilno vojne odnose.

Pregovaračka poglavlja 23 i 24, O čemu Pregovaramo, Vodič za novinare, dostupno na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/publikacije/vodic_za_novinare.pdf

Internet:

Blic: Skandalozna rupa u zakonu: Prodaja sintetičkih droga nije krivično delo! Vuk Z. Cvijić, dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/340727/Skandalozna-rupa-u-zakonu-Prodaja-sintetickih-droga-nije-krivicno-delo>

Tanjug: Regionalna mreža za borbu protiv ilegalne trgovine oružjem, dostupno na: <http://www.tanjug.rs/novosti/108897/regionalna-mreza-za-borbu-protiv-ilegalne-trgovine-oruzjem.htm>

Danas: Srbija stavila pod kontrolu izvoz oružja, dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/srbija_stavila_pod_kontrolu_izvoz_oruzja.55.html?news_id=263658#sthash.YdF2NiVx.dpuf

Vreme: Žrtve se tiču svih nas, dostupno na: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1149227>

B92: Balkan protiv trgovine ljudima, dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=09&dd=19&nav_category=78&nav_id=755485

Pištaljka.rs, Pištaljka radi posao Agencije za borbu protiv korupcije, dostupno na: <http://pistaljka.rs/home/read/257>

Ministarstvo Finansija Republike Srbije, Uprava za sprečavanje pranja novca, dostupno na: <http://www.apml.gov.rs/cyr34/tdoc/Управа-за-спречавање-прања-новца.html>

BIRN, Zaštita svedoka još uvek problem u Srbiji, dostupno na: <http://www.balkaninsight.com/rs/article/ubistva-ukazuju-na-propuste-u-zastiti-svedoka>

Centar za istraživačko novinarstvo, Nettransparentno raspolaganje oduzetom imovinom, dostupno na: <http://www.cins.org.rs/?p=10997>

Blic, Dačić i Komšić: Dobri odnosi BiH i Srbije, dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/405276/Dacic-i-Komsic-Dobri-odnosi-BiH-i-Srbije>

Kurir: Dačić: Protiv organizovanog kriminala samo saradnjom država u regionu, dostupno na: http://www.kurir-info.rs/dacic-protiv-organizovanog-kriminala-samo-saradnjom-drzava-u-regionu-clanak-1027737*

RTS: Osnivanje zajedničkog centra za policijsku saradnju u Trebinju, dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story.html>

Blic: Veljović preuzeo predsedavanje nad SEPKA, dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/424627/Veljovic-preuzeo-predsedavanje-nad-SEPKA>

Vlada Republike Srbije, Regionalna saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala, dostupno na: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=200844>

Vlada Republike Srbije, Regionalna saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala, dostupno na: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=200650>

LJUDSKA PRAVA I POLICIJA – ULOGA OBUKE I OBRAZOVANJA POLICIJE

Nevena Dičić Kostić

Sažetak

Profesionalni rad policije zasnovan na poštovanju ljudskih prava ključni je osnov za legitimitet i efikasnost policije. Samo policija koja je u stanju da obezbedi građanima ostvarivanje prava i sloboda zavređuje poverenje i poštovanje javnosti. Ključ odnosa poverenja između policije i građana leži u poštovanju ljudskih prava, koje je nemoguće bez njihovog dobrog poznavanja. Povremena kršenja ljudskih prava od strane pripadnika policije jasni su indikatori da sigurno postoji potreba da se obuka iz ljudskih prava unapredi i to na svim nivoima policijske obuke. Obrazovanje o ljudskim pravima, nigde, a posebno u državama u kojima poštovanje ljudskih prava nije na najvišem nivou, ne sme biti prepušteno slučaju već mora biti adekvatno podržano i sistemsko. Svi budući pripadnici policije tokom svog formalnog obrazovanja treba da dobiju adekvatna znanja iz oblasti ljudskih prava, koja će u svom svakodnevnom radu pretvoriti u veštine i primenjivati, kao i imati pozitivan stav prema konceptu poštovanja ljudskih prava i njihovoj neophodnosti. Uzimajući u obzir ulogu koju policija ima u zaštiti ljudskih prava, ljudska prava treba da su ključna komponenta u profesionalnom razvoju svakog policajca. Ova studija pokušava da istakne značaj obrazovanja i obuke u oblasti ljudskih prava, kao i da poznavanje ljudskih prava omogućava da se veštine, znanje i stavovi na pravi način prenose i primenjuju u svakodnevnim aktivnostima. U radu se ističe značaj obuke policije i položaj izučavanja ljudskih prava u obrazovnom sistemu policije Republike Srbije kroz pregled izučavanja ljudskih prava u okviru MUP na osnovu uvida u nastavne planove i programe obrazovnih institucija policije i dostupnog nastavnog materijala, administraciju kratkog upitnika koji je rađen sa ciljem da se sazna stav studenata i učenika o nivou stečenog znanja tokom školovanja na temu ljudskih prava, uporedni prikaz prakse izučavanja ljudskih prava u policiji Republike Slovenije i pregled važnih i korisnih međunarodnih dokumenata koji preporučuju načine i obaveze obuke na temu ljudskih prava za policiju.

Preporuke

1. Konstruktivan odnos policije prema ljudskim pravima treba da ostane visoko na listi prioriteta policije.
2. Obrazovanje o poštovanju ljudskih prava treba da je adekvatno osmišljeno, planirano i sprovedeno tako da pored znanja pruži veštine i pozitivan stav prema ljudskim pravima.

3. Formiranje pozitivnog stava prema poštovanju ljudskih prava potrebno je da se zasniva na uključivanju ljudskih prava u proces osmišljavanja kurikuluma obrazovnih ustanova u celini, ne samo kroz predmet ljudska prava i njemu srodnih predmeta.
4. Zajedno sa izučavanjem ljudskih prava policijski službenici treba da stalno unapređuje veštinu komunikacije kako bi bili spremni da rešavaju sukobe različitih interesa, namera i potreba.
5. Potrebno je uvesti više praktičnog rada i praktičnih primera, kao i u okviru obuke omogućiti susrete sa pripadnicima različitih ranjivih grupa, organizacijama civilnog društva, predstavnicima međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava.
6. Potrebno je dublje i sveobuhvatnije istražiti kakav odnos prema ljudskim pravima stvara postojeći obrazovni sistem, i da li ga u odnosu na dobijene rezultate treba menjati.
7. Potrebno je razvijati koncept rada policije u lokalnoj zajednici koji predstavlja dobru platformu za dublje razumevanje i primenu ljudskih prava.

UVOD

U poslednjoj deceniji ljudska prava postala su prihvatljiva i česta tema u srpskom društvu, što ne znači da problema u njihovoj implementaciji i dalje ima. U bliskoj prošlosti ljudska prava su u Srbiji bila predmet otvorenog i grubog kršenja, a u tom procesu policija je bila instrument represije i kršenja prava.

Profesionalni rad policije zasnovan na poštovanju ljudskih prava ključni je osnov za legitimitet i efikasnost policije. Samo policija koja je u stanju da obezbedi građanima ostvarivanje prava i sloboda zavređuje poverenje i poštovanje javnosti. Ključ poverenja između policije i građana leži u poštovanju ljudskih prava, koje je nemoguće bez njihovog dobrog poznavanja.

Veza između poverenja u policiju i poštovanja prava pokazana je u nizu istraživanja koje je sprovedla Agencija za osnovna prava Evropske Unije (FRA).¹ Tako je na primer u istraživanju u okviru kojeg je intervjuisano 23.500 imigranta i predstavnika etničkih manjinskih grupa u svih 27 zemalja članica Evropske unije, utvrđen upečatljiv broj neprijavljenih krivičnih dela.² Među osobama koje su pretrpele rasističke napade ili pretnje, 65 % nije prijavilo incidente policiji, a preko polovine njih (55%) je reklo da to nisu učinili zbog “nedostatka poverenja” u policiju.

1 Agencija za osnovna prava Evropske Unije, dostupno na: <http://fra.europa.eu/en>

2 Istraživanje o manjinama i diskriminaciji u Evropskoj uniji, 2008, dostupno na: <http://fra.europa.eu/en/project/2011/eu-midis-european-union-minorities-and-discrimination-survey>

Na osnovu medijskih obaveštenja u Srbiji postoji trend rasta poverenja u policiju, gde je od 2010. do 2013. godine, za 13 % poraslo poverenje građana u policiju, tako da je poverenje policiji ukazalo 45% ispitanika.³ Većina građana ne sumnja u želju policije da se obračuna sa bezbednosnim izazovima, a čak 42% ispitanika tvrdi da je policija u stanju da to i učini. Ipak, čak 55% ispitanika ne bi prijavilo aktivnosti koje se tiču organizovanog kriminala ukoliko bi imali saznanja o njima. Čak 80% ispitanika, koji nisu spremni da svedoče o kriminalnim aktivnostima, kao razlog navode bojazan da neće biti zaštićeni.⁴

Prema rezultatima istraživanja javnog mnjenja iz 2012. godine zanimljivo je da kada razmišljaju o potrebnim promenama u policiji građani dominantno navode da promene treba da idu u pravcu unapređenja edukacije i stručnosti policajaca.⁵

Policija posebno treba da gradi poverenje koje u nju imaju ranjive grupe. U Srbiji su pojedine grupe građana, a među njima najviše Romi, LGBT osobe, žene, osobe sa invaliditetom i pripadnici nacionalnih manjina češće izložene diskriminaciji. Policijski službenici na svim nivoima moraju da budu spremni da diskriminaciju prepoznaju i spreče, a zaštita ljudskih prava nemoguća je bez poznavanja koncepta nediskriminacije. Poznavanje karakteristika i razumevanje ovih grupa dovodi do rasta poverenja i želje za saradnjom sa policijom. Nepoverenje sa druge strane utiče na nemogućnost policije da u potrebnim situacijama reaguje, a samim tim i na rast društvenih tenzija. Primeri odnosa policije prema LGBT zajednici i Romima pokazuju značaj poznavanja ljudskih prava i principa nediskriminacije.

Teško je govoriti o tačnim statistikama žrtava homofobnog nasilja jer LGBT osobe najčešće ne prijavljuju nasilje koje doživljavaju.⁶ Oni to uglavnom čine iz straha ali i iz verovanja da povodom njihovog ili drugih slučajeva nasilja ništa neće biti urađeno. Razlozi neprijavlivanja policiji su višestruki, a variraju od nepoverenja prema policiji do straha od policije.⁷

Tokom 2013. godine odnos policije prema Romima u nekoliko navrata je pokazao da razumevanje i poštovanje ljudskih prava od strane policije mora da se unapredi. Poslednji primer eskalacije rasističkog nasilja na građanima romske nacionalnosti u beogradskom

3 Pored Srpske pravoslavne crkve, koja nema političku dimenziju, policija uživa najveće poverenje građana Srbije.

4 Raste poverenje građana u policiju, Politika, 27.1.2012, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Raste-poverenje-gradjana-u-policiju.lt.html>

5 Stav građana prema radu policije, Istraživanje javnog mnjenja – Decembar 2012. godine, dostupno na: <http://balkandata.net/wp-content/uploads/2013/05/OSCE-decembar-2012.pdf>

6 Debata „Položaj braniteljki i branitelja ljudskih prava u Srbiji – Nacionalna politika?“ održana 14.12.2012. godine u Kući ljudskih prava, dostupno na: http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/Ljudska_prava_u_Srbiji_2012.pdf

7 Ibid.

naselju Zemun Polje, samo je jedan od sličnih. Tom prilikom stanovnicima Zemun Polja bila je ugrožena bezbednost zbog organizovanih protesta i nedostatka adekvatne reakcije državnih organa.⁸ Povod za proteste bila je izjava jednog od roditelja dece koji pohađaju lokalnu školu, a koji je za pojavu šuge okrivio Rome koje su se tu doselili. Zbog toga je grupa od oko 200 žitelja Zemun Polja organizovala višednevne proteste na ulicama. Tokom protesta policija je samo obezbeđivala skup kako bi sprečila nasilje, ne reagujući na uvrede i pretnje romskoj zajednici.

Ovakvi primeri ukazuju na činjenicu da policija uvek mora da reaguje blagovremeno i adekvatno kako nasilje ne bi eskaliralo. Poverenje u policiju, posebno među ranjivim grupama, gradi se kroz svakodnevni rad i davanje primera. Štiteći prava građana policija stiče poverenje društva što će svakako i dugoročno a i kratkoročno dovesti do povećanja prijavljivanja krivičnih dela, efikasnije borbe protiv kriminala, boljeg tretmana žrtava i smanjanjenja društvenih tenzija. Neadekvatan broj prijavljenih krivičnih dela stvara nerealnu sliku o kriminalu, što onemogućava policiju da štiti građane i dovodi u pitanje osnovna prava žrtava.

Ovako generalno pozitivan stav građana nameće obavezu da se pokazano poverenje građana ne zloupotrebi a da se razlozi nepoverenja eliminišu.

Odnos policije prema ljudskim pravima u poslednje vreme doživeo je transformaciju i jasno je da na strani donosioca odluka u redovima policije sve više postoji volja da se poštovanje ljudskih prava unapredi. Ipak, kako su ljudska prava u bliskoj prošlosti bila predmet otvorenog i grubog negiranja, u suštini postoji potreba da ova tema dobije adekvatno i mesto i vreme u programima obuke i obrazovanja policije.

Povremena kršenja ljudski prava od strane pripadnika policije mogu ukazivati i na propuste u obuci i obrazovanju policije na svim nivoima. Obuka iz ljudskih prava, nigde, a posebno u državama u kojima postoji potreba da se poštovanje ljudskih prava unapredi, ne sme biti prepuštena slučaju već mora biti adekvatno osmišljena, planirana i sprovedena.

LJUDSKA PRAVA I ULOGA POLICIJE

Uloga policije u modernom društvu izuzetno je složena, jer očekivanja od nje mogu da idu u potpuno suprotnim pravcima. Od policije se očekuje da bude efikasna, da ima i koristi velika ovlašćenja kako bi suzbijala kriminal i obezbeđivala sigurnost građana.

⁸ Krivične prijave zbog protesta protiv Roma u Zemun polju, Politika, 9.11.2013, dostupno na: <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/Krivicne-prijave-zbog-protesta-protiv-Roma-u-Zemun-polju.lt.html>

Sa druge strane od policije se očekuje da manje koristi silu, da bude pristupačnija i da se njen rad ne zasniva na sili državnog autoriteta. Iz ovakvih suprotstavljenih zahteva proizilazi potreba za pronalaženjem novih smernica za rad (Dujmović, Šuperina, 2010). Deo tih smernica svakako predstavlja to da policija treba da se ponaša kao servis građana, a preduslovi su odgovornost pred zakonom, transparentno vođenje aktivnosti i zaštita ljudskih prava, posebno onih na koja policija može imati veliki uticaj kao što su sloboda govora, sloboda udruživanja, sloboda kretanja, sloboda od proizvoljnog hapšenja i pritvaranja i nepristrasnosti u vršenju dužnosti (Litmanovitz, 2012).

Trend menjanja uloge policije od nosioca sile do servisa u poslednjih nekoliko decenija je vidljiv u mnogim procesima reforme policije. Ovaj koncept uzima u obzir ključne elemente pružanje usluga, kao što su rad policije u zajednici, intenzivan odnos sa javnošću i strukturu odgovornosti.

Neki od faktora koji su uticali na promenu uloge policije kao servisa građana su tranzicija iz autoritarnog u demokratske sisteme u centralnoj i istočnoj Evropi, nastali kao rezultat promene funkcionisanja države i to na načelima demokratije i poštovanja ljudskih prava. Isti proces promene uloge policije dešavao se i u razvijenim zapadno evropskim demokratijama gde takođe postoji zabrinutost javnosti zbog zloupotreba od strane policije. U tim zemljama pritisak javnosti doveo je do reformi koje su otvorile vrata za transformaciju policije u servis građana.

Generalno gledano posmatranje rada policije kroz vizuru ljudskih prava postaje dominantno gledište. On se zasniva na ideji odgovorne države čija je glavna uloga da pruži usluge svojim građanima. Poverenje i izgradnja poverenja se sve više smatraju osnovnim preduslovom za uspešnu rad policije. Bez tog poverenja javnosti ne bi bila voljna da sa policijom sarađuje, na primer da prijavi krivična dela, niti da da policiji informacije koje su joj potrebne.

Policija ima veliki potencijal da bude lider jačanja demokratskog društva jer interakcija između policije i društva može da doprinese izgradnji poverenja u pravnu državu a sa druge strane odustajanju od nje (Litmanovitz, 2012).

NEOPHODNOST POZNAVANJA I UČENJA O LJUDSKIM PRAVIMA

Obaveza stalnog učenja o ljudskim pravima koju proklamuje veliki broj međunarodnih dokumenata poziva i sistem obuke i obrazovanja da osmisli i oblikuje nastavne planove i programe, kao i realizaciju istih u skladu sa tim smernicama. Može se reći da nekada u programima policijske obuke nije bilo adekvatnih sadržaja o ljudskim pravima, pa su tako na primer policajci u udžbenicima sretali sa definicijama da “pokrete zelenih, ženski pokreti i pokreti za zaštitu ljudskih prava potencijalni neprijatelji države i poretka

u njoj i da stoga snage bezbednosti na njih treba da obrate posebnu pažnju.” To je bio odraz opšteg stava koji je prema ljudskim pravima vladao u svim zemljama Centralne i Istočne Evrope. To je bio slučaj i sa Srbijom, koja je uzimajući u obzir kasni početak reforma daleko odmakla u tom procesu (Milosavljević, 2004).

Uzimajući u obzir ulogu koju policija ima u zaštiti ljudskih prava, ljudska prava treba da su ključna komponenta u profesionalnom razvoju svakog policajca. Poznavanje ljudskih prava čini mogućim da se veštine, znanje i stavovi na pravi način prenose i primenjuju u svakodnevnim aktivnostima.

Odnos policije prema ljudskim pravima treba da bude visoko na listi prioriteta policije, jer se policija zbog prirode svog posla često nalazi u situacijama u kojima ljudska prava mogu biti prekršena ili ona sama može biti uzrok kršenja ljudskih prava. U poslednje vreme desilo se više takvih primera.

Srbija je multietnička država i samim time se jako često dešavaju situacije koje nose potencijalnu opasnost od sukoba. U Srbiji policija ima veliku ulogu u rešavanju međuetničkih sukoba, kao i ulogu davanja primera tolerancije i zabrane diskriminacije. U nape- tim situacijama policija treba da zna kako da reaguje da situaciju smiri i da doprinese unapređenju odnosa.

Uloga policije u zaštiti ranjivih grupa je velika, na šta ukazuje i primer višegodišnjeg problema oko održavanja Parade ponosa i zaštite LGBT zajednice. U Izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije za 2013. godinu navodi se da policije bolje i efikasnije reaguje na napade na LGBT zajednicu.⁹ Takođe prema navodima organizacija civilnog društava odnos policije prema pripadnicima LGBT populacije se menja na bolje tako da sada MUP obezbeđuje mesta na kojima se okupljaju LGBT osobe.¹⁰ Još jedna potvrda napretka u poštovanju ljudskih prava je činjenica da je dobitnik nagrade “Duga” Odeljenje za organizaciju, prevenciju i rad policije u zajednici Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Nagrada se dodeljuje za doprinos borbi protiv homofobije i transfobije i poboljšanju položaja LGBT populacije u Srbiji.¹¹

S druge strane, kršenje ljudski prava od strane pripadnika policije ukazuje na to da, između ostalog ima prostora za unapređenje obuke policije. U skladu sa tim jedno od pitanja koje se postavlja jeste da li u programima obuke policije ima adekvatnog sa-

9 Izveštaj o napredku, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf

10 Ljudska prava u Srbiji 2012, Beogradski centar za ljudska prava, 2013

11 Dostupno na: <http://gsa.org.rs/2013/05/nagrada-duga-odeljenju-za-rad-u-zajednici-ministarstva-unutrasnjih-poslova/>

držaja o ljudskim pravima, kao i kakav je kvalitet realizacije obuke u smislu praktičnosti i adekvatnog razumevanja uloge policije.

U vezi sa gore navedenim, važno je da se ljudska prava ne mogu se posmatrati samo kroz pravne standarde i zakonske norme. Iako je poznavanje ovih standard od ključnog značaja, razumevanje ljudskih prava prevazilazi zakonom predviđene mere. Poštovanje prava zahteva određene veštine i pozitivan stav koji pripadnicima policije pomaže da donose ispravne odluke prilikom interakcije sa građanima. Prema Priručniku o obrazovanju zasnovanom na ljudskim pravima Agencije za osnovna prava Evropske Unije prihvatanje ljudskih prava kroz obrazovanje je složen proces koji nosi brojne aspekte.

Najveći izazov u obavljanju policijske dužnosti predstavlja zaštita ljudskih prava na najmanje invazivan način. Policija prvenstveno treba da bude servis građana i da se ponaša u skladu sa zakonom, da joj rad bude transparentan i da štiti ljudska prava.

IZAZOVI PRED OBRAZOVNIM SISTEMOM

Policijska služba postaje sve više specijalizovana i profesionalizovana, i policajci su bolje obrazovani nego ikad ranije. Trend konstantnog menjanja i napretka predstavlja veliki izazov za obrazovni sistem. Obavljanje policijskih poslova je postalo zanimanje koje je sve više intelektualno zahtevno i stimulativno. Zahvaljujući pridavanju sve većeg značaja sadržaju i metodologiji obuke pripadnici policije na svim nivoima razmišljaju šire i probleme i mogućnosti razmatraju dublje i detaljnije (Haythorne, 2004).

Uvreženo je mišljenje da pripadnici policije najčešće smataju da su ljudska prava prepreka a ne temelj njihovog rada. Ovaj negativan stav sigurno se oseća i tokom učenja o ljudskim pravima. To je jedan od razloga zbog kog je potrebno insistirati na dvostrukoj ulozi policije, da poštuje i štiti ljudska prava, da se uzdrži od akcija koje neopravdano krše ljudska prava kao i da preduzme sve neophodne i odgovarajuće mere da zaštiti ta prava. Kroz učenje pripadnici policije treba da usvoje stav da tradicionalno shvatanje ciljeva policije kao što je održavanje javnog reda i borba protiv kriminala više nije dovoljno. Centralni elementi rada policije zasnovanog na ljudskim pravima su: posebna uloga policije imajući u vidu njen monopol nad primenom sile, profesionalnost, strogo poštovanje zakonitosti, interna i eksterna odgovornost, transparentnost i odnos poverenja sa javnošću (Haythorne, 2004).

Adekvatna obuka policije je prvi i najznačajniji korak prema kreiranju efikasne i profesionalne policije. Poznavanje i razumevanje ljudskih prava doprinosi da ona budu poštovana i zaštićena od strane policije. Naravno poznavanje ljudskih prava najvažnije je kada su ugrožena najvažnija dobra građana, pravo na život, i sloboda kretanja na primer, jer je tada najjasnije koliko je neophodno poštovanje principa zakonitosti, neophodnosti

i proporcionalnosti, principa koji su osnov za razvoj demokratskog društva. Ipak kršenja ljudskih prava nisu bezazlena i kada su manje vidljiva, kada se krše neke suptilnije slobode i kada život nije direktno ugrožen.

Edukacija iz oblasti ljudskih prava treba da pruži znanje, ali i veštine i pozitivan stav prema ljudskim pravima.¹²

Tokom svog obrazovanja neophodno je da pripadnici policije shvate funkciju, značaj i razvoj ideje ljudskih prava, smisao principa nediskriminacije i proporcionalnosti, obavezu države da poštuje i štiti ljudska prava, univerzalnost i nedeljivost, osnovne elemente sistema zaštite ljudskih prava i sadržaj zakonskih normi relevantnih za njihov rad.¹³

Svakako da su pored znanja neophodne i veštine koje će omogućiti da pripadnici policije primene principe ljudskih prava (posebno principe neophodnosti i proporcionalnosti) u praktičnom radu kao i da komuniciraju profesionalno sa zajednicom u kojoj rade, posebno u radu sa manjinskim zajednicama ili ranjivim grupama.

Obrazovanje treba da pruži osnov za gajenje poštovanja prema sebi i drugima, koje je zasnovano na poštovanju dostojanstva svih ljudi, bez obzira na pol, rasu, etničku pripadnost, jezik, seksualnu orijentaciju, veroispovest, političko ili drugo mišljenje. Prema Priručniku o obrazovanju zasnovanom na ljudskim pravima Agencije za osnovna prava Evropske Unije potrebno je da pripadnici policije izgrade svest o sopstvenoj odgovornosti i empatiju prema drugima. Zajedno sa izučavanjem ljudskih prava policijski službenici treba da stalno unapređuju komunikaciju jer u suštini ona kompenzuje nedostatak komunikacije koji postoji u nekim delovima društva. Oni moraju biti osposobljeni da rešavaju sukob različitih interesa, namera i potreba.

Pristup obrazovanju koje se bazira na poštovanju ljudskih prava zahteva uključivanje ljudskih prava u ceo proces osmišljavanja kurikuluma (od planiranja i definisanja, implementacije, i monitoringa i evaluacije) i težnji ka generalnom cilju unapređenja ljudskih prava.

Ljudska prava moraju uvek ići zajedno sa izučavanjem etike. Etička obuka policijskih službenika na svim nivoima je uslov zakonitog korišćenja policijskih ovlašćenja. Policija je u posebnom položaju jer može primenjivati najteže mere prema životu i telu čoveka,

12 OSCE/ODIHR, Guidelines on Human Rights Education for Law Enforcement Officials, September 2012.

13 Priručnik o obrazovanju zasnovanom na ljudskim pravima, Agencije za osnovna prava Evropske Unije, 2013.

odnosno zadirati i ograničavati mnogo veći broj garantovanih prava i sloboda od bilo kojih drugih državnih službenika. Etičnost mora biti u osnovi svakog policijskog programa.

Pojedinačni slučajevi prekoračenja policijskih ovlašćenja i ugrožavanje ljudskih prava u pojedinim slučajevima zahtevaju od obrazovnog sistema da učenju o ljudskim pravima posveti još veću pažnju.

Značaj poznavanja sopstvenih prava

Pored prethodno navedenih elemenata u ovom radu, od velikog značaja za prihvatanje ljudskih prava je poznavanje sopstvenih prava. Poznavanje ljudskih prava za pripadnike policije je neophodno posmatrati iz dva ugla, policija je svakako organ bez kog je nemoguće ostvarivanje prava građana, što predstavlja temelj svakog demokratskog društva, ali, pripadnici policije su i sami nosioci ljudskih prava, kojih moraju biti svesni i koja moraju biti poštovana. Na taj način se može u punom smislu zahtevati da pripadnici policije poštuju prava drugih.

Policija obično očekuje da bude kritikovana za svoj rad, a pored toga u Srbiji su očekivanja od policije iz dana u dan sve veća dok kapaciteti policije ne rastu srazmerno očekivanjima. U takvoj atmosferi može se očekivati da pripadnici policije zauzimaju odbrambeni stav i da nisu otvoreni za nova saznanja. Iz te činjenice proizilazi da je primarni cilj upoznavanja sa ljudskim pravima prevazilaženje skepticizma i kreiranje pozitivnog stava prema ljudskim pravima.

Nije retko da tokom učenja o ljudskim pravima policajci postavljaju pitanje o svojim ljudskim pravima jer se osećaju nedovoljno zaštićenim. Upravo iz tog razloga dobro je da uporedo sa učenjem o ljudskim pravima uče i upoznaju se sa svojim pravima. Kroz poznavanje sopstvenih prava oni će bolje razmeti prava drugih, i najvažnije osetiće se da su deo sektora bezbednosti građana i društva a njen protivnik.

Dostupnost obuke i zapošljavanja u policiji

Posebno je važno pitanje prava pripadnika manjina i ranjivih grupa pri zapošljavanju u policiji, kada govorimo o poštovanju ljudskih prava i principa nediskriminacije. Zakon o zaštiti manjina¹⁴ propisuje da se prilikom zapošljavanja u javnim službama, uključu-

14 Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Sl. list SRJ, br. 11/2002, Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja i Sl. glasnik RS, br. 72/2009 – dr. zakon i 97/2013 odluka US.

jući i policiju, mora voditi računa o nacionalnom sastavu stanovništva.¹⁵ Ne postoje, međutim, evidencije o zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u javnim poslovima pa ni u policiji. Iako se čini da vođenje takvih evidencija ne bi bilo u skladu sa slobodom izražavanja nacionalne pripadnosti koju jemče Okvirna konvencija, Ustav i Zakon o zaštiti manjina. Bilo bi poželjno da i ovakvi podaci budu dostupni, posebno iz razloga što se evidencije o nacionalnom sastavu stanovništva već vode za druge potrebe (npr. radi utvrđivanja da li se ostvaruje pravo na službenu upotrebu manjinskih jezika). Iako ta evidencija (zbog prava ispitanika da se ne izjašnjavaju o svojoj nacionalnoj pripadnosti) ne bi u potpunosti odražavala stvarnu zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u policijskim poslovima, mogla bi eventualno da posluži kao indikator da je potrebno uvesti mere afirmativne akcije radi ostvarivanja pune ravnopravnosti u učešću u javnim poslovima, pa i policiji.

Položaj žena u sistemu obrazovanja izuzetno je osetljiv. Pored toga što su prava žena garantovana mnogim međunarodnim ugovorima među kojima su Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW),¹⁶ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima,¹⁷ put integracije žena kroz obrazovni sistem u prošlosti je bio nemoguć i ežak.. Viša škola unutrašnjih poslova (VŠUP) bila je prva policijska školska ustanova koja je već od 1973. godine na studije upisivala žene. Godinama je broj upisanih žena bio ograničen jako malim kvotama da bi nakon ukidanja kvota on ubrzano rastao.¹⁸ Na Kriminalističku akademiju (tada Policijsku akademiju) sve do školske 2002/03. godine nije postojala mogućnost prijema žena, s obzirom na to da ni Ministarstvo unutrašnjih poslova, koje je određivalo upisne kvote nije iskazivalo interesovanje za školovanje žena za rukovodeća rada mesta.

Kada je reč o dostupnosti specijalističkih obuka i pojedinih službi u policiji ženama, rezultati pokazuju znatne razlike u stavu žena policajaca i njihovih muških kolega o ovom pitanju – oko 60 odsto muških i nešto malo preko 30 odsto ženskih ispitanika smatra da su sve obuke i službe podjednako dostupne svim policijskim službenicima. Ovo ukazuje na potrebu za reformom sistema upravljanja ljudskim resursima unutar nacionalnih policija kako bi sva radna mesta i u praksi bila podjednako dostupna ženama i muškarcima.¹⁹

15 Čl. 21.

16 Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 11/81)

17 Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 7/1971.

18 D. Spasić, Žene u sistemu policijskog obrazovanja, stanje i perspetiva ženskih ljudskih prava, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2008/1450-66370803041S.pdf>

19 Istraživanje, Poličaj žena policajaca u zemljama jugoistočne Evrope, dostupno na: <http://www.>

POLOŽAJ IZUČAVANJA LJUDSKIH PRAVA U OBRAZOVNOM SISTEMU SRBIJE

Iz prethodnog pregleda proizilazi da svi budući pripadnici policije tokom svog obrazovanja treba da dobiju adekvatna znanja iz oblasti ljudskih prava, koja će u svom svakodnevnom radu pretvoriti u veštine i primenjivati, kao i imati pozitivan stav prema konceptu poštovanja ljudskih prava i njihovoj neophodnosti.

U skladu sa gore navedenim i Priručnik o obrazovanju zasnovanom na ljudskim pravima²⁰ Agencije za osnovna prava Evropske Unije, kaže da je osnov poštovanja ljudskih prava od strane policije leži u tri podjednako važna činioca kada je reč o obuci i obrazovanju: znanju, veštinama i stavu.

Ovaj priručnik preporučuje da se učenje o ljudskim pravima planira kroz sva tri nivoa (znanje, veština i stav).

Konkretno Priručnik u odnosu na znanje predlaže da je potrebno da polaznici razumeju ulogu ljudskih prava u društvu, razvoj ljudskih prava, principe poštovanja ljudskih prava (posebno princip neophodnosti i proporcionalnosti, princip nediskriminacije, univerzalnosti i nedeljivosti), da upoznaju domaće i međunarodne dokumente, organizacije i institucije koje se bave ljudskim pravima. Pored znanja potrebno je da poseduju veštine da primenjuju principe ljudskih prava u praktičnom radu, da komuniciraju profesionalno sa zajednicom u kojoj rade, uključujući i sa manjinskim zajednicama, da analiziraju situacije u kojima se svakodnevno nalaza iz perspektive poštovanja ljudskih prava, da znaju kako da konflikte rešavaju mirnim putem.

Najvažnije od svega neophodno je da imaju pozitivan stav prema poštovanju ljudskih prava, da poštuju dostojanstvo drugih kao i svoje dostojanstvo, da poseduju svest o sopstvenoj odgovornosti, empatiju prema drugima, posebno ranjivim grupama, da su otvoreni i prihvataju različitosti, da su spremni da se nose sa kritikama.

Ljudska prava se mogu izučavati tokom primarnog tj. osnovnog obrazovanja policajce kao i kasnije tokom profesionalne karijere. Mogu se izučavati u okviru jednog posebnog ili više predmeta, kao obavezan ili izborni predmet. U svakom slučaju, učenje treba da obuhvati klasična predavanja ali i praktičnu obuku o primeni stečenog znanja. Tako na primer Evropski kodeks policijske etike, razlikuje sledeće vrste policijskog obrazovanja:

---

npss.rs/component/content/article/98-opte/541-istraivanjapoloaj-ena-policajaca-u-zemljama-jugoistone-evrope.html

20 Priručnik o obrazovanju zasnovanom na ljudskim pravima, Agencije za osnovna prava Evropske Unije, 2013.

opšte ili početno, specijalističko obrazovanje, praktičnu obuku i obrazovanje za upravljanje i vođenje.²¹

Srpski Kodeks policijske etike²² ističe da je opšte policijsko obrazovanje orijentisano tako da bude što je moguće više otvoreno prema društvu i da u potpunosti uvažava potrebu borbe protiv rasizma i ksenofobije. Stručnim usavršavanjem, zasnovanim na vrednostima demokratije, vladavini prava i zaštiti ljudskih prava, policijski službenici razvijaju sposobnosti za izvršavanje zadataka policije.

U Srbiji se tokom obrazovanja budući policijski službenik sa pojmom ljudskih prava sreću više puta, od osnovne obuke za policajca u Centru za osnovnu obuku u Sremskoj Kamenici, akademskih i stručnih studija na Kriminalističko policijskog akademiji i putem stručnog usavršavanja kroz različite obuke na radnom mestu ili za potrebe radnog mesta

U okviru Strategije razvoja sistema obuke i obrazovanja²³ MUP Republike Srbije definisane su sledeće vrste policijske obuke: osnovna policijska obuka, specijalistička obuka (osnovni, napredni i viši nivo) i stručno usavršavanje (na osnovnom i višem nivou). Specijalističku obuku pohađaju polaznici koji su završili osnovnu policijsku obuku, a spremaju se da obavljaju poslove policije opšte nadležnosti, saobraćajne, granične, kriminalističke policije, poslove obezbeđenja, žandarmerije, specijalnih jedinica, policijskog menadžmenta itd. Najviši nivo (VI, VII i viši stepeni složenosti) usavršavanja odvija se u visokoškolskim ustanovama.

Na osnovu uvida u nastavne planove i programe obrazovnih institucija policije, dostupnog nastavnog materijala i intervju sa profesorom Kriminalističko-policijske akademije sačinjen je pregled učenja o ljudskim pravima kroz sve vidove policijske obuke. Pored pregleda nastavnog programa dati su i rezultati kratkog upitnika koji je rađen sa ciljem da se sazna mišljenje i stav studenata o nivou stečenog znanja tokom školovanja. U cilju komparativne studije o učenju o ljudskim pravima realizovan je i intervju sa predstavnikom slovenačke policije

Osnovna policijska obuka

Centar za osnovnu policijsku obuku u Sremskoj Kamenici jedina je ustanova za osnovnu obuku policajaca u Republici Srbiji. Do avgusta 2009 godine paralelno su radili Srednja škola unutrašnjih poslova i Centar za osnovnu policijsku obuku (COPO). U svetlu reformi

21 Preporuka (2001)10 koju je usvojio Komitet ministara Saveta Evrope, 19.09.2001. godine.

22 Sl. glasnik RS, br. 92/2006.

23 Dostupna na: <http://prezentacije.mup.gov.rs/upravzaobrazovanje/strategija-5.html>.

koje je sistem obuke i obrazovanja MUP Republike Srbije realizovao, od 2007. godine u centru za obuku se obučavaju i devojke i mladići. Nastava koja traje godinu dana u Centru koncipirana je tako da se izučavaju i usvajaju samo ključna stručna znanja i veštine koja se tokom profesionalne karijere dalje unapređuju kroz specijalizovane kurseve. Tokom školovanja polaznici izučavaju predmet Ljudska prava i kodeks policijske etike sa fondom od 35 časova. Fond časova ovog predmeta znatno je iznad fonda pojedinih drugih predmeta kao što su predmeti Policijski službenici: prava, obaveze i dužnosti (25), Upravni poslovi i prekršajni postupak (16), Osnovi bezbednosti (9). Bito je napomenuti da predmet Veštine komunikacije, neophodan za sveobuhvatno razumevanje ljudskih prava, obuhvata čak 76 časova.

Visoko policijsko obrazovanje

Na Kriminalističko-policijskoj akademiji studenti se sa konceptom ljudskih prava upoznaju tokom osnovnih, specijalističkih i master studija.

Tokom Osnovnih strukovnih studija studenti se mogu upoznati sa konceptom ljudskih prava u okviru nekoliko predmeta, prvenstveno u okviru Ustavnog prava i zaštite ljudskih prava i Krivičnog procesnog prava. U okviru oba predmeta iako upoznavanje sa ljudskim pravima nije primarni cilj predavanja iz ove oblasti zauzimaju značajan deo plana rada. U okviru ustavnog prava studenti stižu znanja koja se odnose na važeća ustavna rešenja, kao i na institucionalne mehanizme zaštite ljudskih prava. Predavanja se dotiču pojma, evolucije i podele ljudskih prava, opštih načela ostvarivanja ljudskih prava, ljudskih prava u vanrednom stanju, i zaštite ljudskih prava. Krivično procesno pravo se teme ljudskih prava dotiče u meri u kojoj su ona u vezi za krivičnim postupkom tako da se pažnja obraća na poštovanje ljudskih prava i sloboda čoveka i građanina u postupku otkrivanja i rasvetljavanja krivičnih dela.

Pored ovoga u okviru predmeta Organizacija i poslovi policije studenti stižu znanja o strukturi policije i njenim funkcijama. Pored posebnih mera zaštite i poštovanja ljudskih prava za ovu temu relevantno je policijsko komuniciranje i organizaciono ponašanje u policiji.

Ljudska prava se izučavaju i u okviru predmeta SFO III – upotreba sredstava prinude tokom kojeg se student osposobljavaju za kvalitetno razumevanje i vrednovanje upotrebe sredstava prinude što je u skladu sa međunarodnim standardima i uporednom praksom.

Predmet Ljudska prava je izborni predmet na trećoj godini koji u proseku bira oko dvadeset studenata.²⁴ Tokom semestra student stiču neophodna znanja iz oblasti ljudskih prava, izučavanje ljudskih prava u ustavnom sistemu Srbije, kao i mogućih načina ugrožavanja ljudskih prava od strane policijskih službenika. Nastava je teorijska i praktična. Teorijska nastava obuhvata izučavanje: pojma i istorijskog razvoja ljudskih prava; teorija o ljudskim pravima; internacionalizacije ljudskih prava; pravnih izvora; klasifikacije ljudskih prava; opštih načela uživanja ljudskih prava; ograničavanja ljudskih prava; mehanizama zaštite ljudskih prava; ljudskih prava u oružanim sukobima; ljudskih prava u vanrednim situacijama; ličnih prava; političkih prava; ekonomskih prava; socijalnih prava; kulturnih prava; prava nacionalnih manjina; prava stranaca.²⁵

Tokom semestra ipak se teži da se svo ovo gradivo obuhvati kroz praktičnu nastavu, konkretne primere i rešenja. Neretko se otvaraju diskusije tokom kojih student mogu da diskutuju o temama koje od značaja za njih a izazivaju polemiku u društvu (npr. abortus, prava LGBT zajednice).

Ljudska prava i mehanizmi zaštite se izučavaju i u okviru predmeta međunarodno javno pravo, gde predmet pored materije međunarodnog javnog prava, poseban akcenat stavlja na oblike zaštite pojedinih kategorija lica.

Tokom Specijalističkih akademskih studija ljudska prava se izučavaju u okviru izbornog predmeta Činioci ugrožavanja bezbednosti, gde se dotiče odnos ljudskih prava i bezbednosti.

Tokom Master studija studenti se sreću sa predmetom Policija i ljudska prava tokom kojeg stiču osnovna znanja iz oblasti ljudskih prava s posebnim osvrtom na osnovna policijska ovlašćenja i njihovu primenu u skladu sa međunarodnim standardima. Nastava se sastoji iz upoznavanja sa: položajem policije u ustavnom sistemu vlasti, načelima pravne države, zakonitosti i srazmernosti, nediskriminacije, faktorima koji doprinose kršenju ljudskih prava od strane policije, odnosom diskrecione vlasti policije i ljudskih prava, međunarodnim instrumentima od posebnog značaja za postupanje policije, međunarodnim standardima za postupanje policije, odnosom policije prema osetljivim grupama i odgovornošću policije za kršenje ljudskih prava.

Obuka na radnom mestu

Obukom tokom profesionalne karijere bavi se Uprava za stručno usavršavanje, obra-

24 Podatak dobijen tokom intervjua sa profesorom Darkom Simovićem, intervju vođen 26.12.2013.

25 Udžbenik koji se koristi: D. Simović. R. Zekavica, Policija i ljudska prava, Kriminološko - policijska akademija, 2012.

zovanje i nauku. U njenom sastavu se nalaze Centar za osnovnu policijsku obuku (COPO) i Centar za specijalističku obuku i usavršavanje policije (CSOUP).

Cilj Uprave je da razvije adekvatan sistem stalne obuke kroz uspostavljanje područnih nastavnih centara, u kojima će se stalna obuka izvoditi u određenom trajanju izdvajanjem policijskih službenika iz redovnog procesa rada.²⁶

Centar za specijalističku obuku i usavršavanje policije (CSOUP) ne pruža dodatno obrazovanje iz oblasti ljudskih prava, ali na osnovu liste programa policajcima je dostupna obuka pod nazivom Podrška kolegemože da doprinese širenju tolerancije i empatije među zaposlenima. Prema programu obuke cilj jeste da se policijski službenici koji su na odgovarajući način prethodno odabrani edukuju za pružanje primarne preventivne pomoći koja je značajna potpora kako stručnim službama, lekarima i psiholozima, tako i starešinama koji, u sklopu svojih nadležnosti, imaju obavezu da se staraju i humanom aspektu obavljanja policijskih poslova.²⁷

Program stručnog usavršavanja MUP Republike Srbije sadrži teme o ljudskim pravima i propisuje obavezu zaposlenih da tokom godine pohađaju nastavu u cilju stručnog usavršavanja.

Literatura

Uvidom u dostupnu literaturu kojom su na Kriminalističkoj akademiji obuhvaćeni elementi ljudskih prava stiče se utisak o njihovoj dovoljnoj formalnoj zastupljenosti.

U okviru udžbenika Ustavno pravo,²⁸ ljudska prava zastupljena su u značajnoj meri kroz objašnjenja pojma, istorijskog razvoja i podele. Najvažniji deo svakako predstavljaju načela ljudskih prava: jednakosti, neposredne primenjivosti, zabrane zloupotrebe prava, zabrane smanjivanja dostignutog nivoa prava. Za rad u policijskoj službi najvažnija su a i najdetaljnije obrađena lična prava, među kojima najviše pravo na život, pravo na nepovredivost integriteta čoveka, pravo na ličnu slobodu, na kretanje, nepovredivost stana.²⁹ Nabrojana su ekonomska, socijalna i kulturna prava, prava pripadnika nacion-

26 Dostupno na: <http://prezentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/lat-zadaci.html>

27 Dostupno na: <http://prezentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/aktuelno/csoup%20obuke%20lat.pdf>

28 M.Živković, D.Simović, Ustavno pravo, Kriminalističko - policijska akademija, 2009.

29 Pored ovog načela obrađena su još sloboda misli savesti i veroispovesti, pravo na zaštitu podataka o ličnosti, sloboda izražavanja i nacionalne pripadnosti, prava deteta, pravo na nepovredivost tajne pisama, pravo na državljanstvo.

alnih manjina. Ukratko je dat pregled zaštite i ograničenja ljudskih prava i privremenog odstupanja od ljudskih prava.

Uvod u policijsku etiku³⁰ bavi se etičkim aspektima i problemima policijskog delovanja. Etika moral policajaca u velikoj meri se prožima sa poštovanjem ljudskih prava što je prikazano i kroz ovaj udžbenik gde se pravo ljudskih prava ističe kao naročito značajan izvor policijskog morala. Veza ljudskih prava i etike istaknuta je i kroz primere koji ukazuju na to da policija štiti ljudska prava od tuđeg ugrožavanja, ali i od onog čiji bi ona bila akter, odnosno odgovorni subjekti, iz čega se izvlači zaključak da policija ljudska prava uveliko štiti upravo posredstvom svog morala. Ističu se primeri čovekovog prava na integritet, zabranu mučenja, a dat je i pregled međunarodnih instrumenata iz prava ljudskih prava i humanitarnog prava. Pored toga što su izvor morala prava i slobode su njima zaštićene.

U okviru predmeta Nacionalna bezbednost³¹ daje se pregled pojma i istorije ljudskih prava i sloboda, kao i odnos nacionalne bezbednosti i bezbednosti ljudi i sistem prava i obaveza u okviru tog odnosa.

Policija u zajednici³² je jedan od predmeta koji može imati najveći uticaj na razvoj pozitivnog stava prema poštovanju ljudskih prava, jer se kroz oba koncepta prožimaju principi komunikacije, tolerancije i razumevanja. Pored razrade pojma i istorije koncepta policije u zajednici u udžbeniku se detaljno obrađuje ponašanje policije u zajednici kroz partnerstva policije i zajednice, sastanke sa građanima, razvoj komunikacije, rad u lokalnim zajednicama i delovanje policije radi smanjenja straha od kriminala. Insistira se na policijskom radu usmerenom ka građanima.

Literatura koja se koristi tokom obrazovanja a nekoj meri se odnosi na ljudska prava teorijsku dosta detaljno pokriva osnove prava ljudskih prava. Ipak kroz udžbenike se zbog nedostataka primera iz prakse uglavnom ne može jasno videti veza ljudskih prava i policije.

Rezultati kratkog upitnika

Tokom pisanja ove studije intervjuisano je 27 sadašnjih i budućih pripadnika policije koji su prošli ili prolaze kroz sistem obrazovanja i obuke policije.³³ Intervjuisano je 5 studenata KPA, 15 bivših studenata sa radnim stažom nakon diplomiranja od 5 do 8

30 M. Jevtović, Uvod u policijsku etiku, Krimimalističko-policijska akademija, 2009.

31 S.V.Mijalković, Nacionalna bezbednost, Krimimalističko-policijska akademija, 2009.

32 Ž. Nikač, Policija u zajednici, Krimimalističko-policijska akademija, 2010.

33 Intervjuisani pripadnici policije su želeli da budu anonimni.

godina, i 7 policajaca koji su prošli obuku za policajce (od ovog broja dvojica su obuku prošli pre dve godine, jedan pre 6, tri pre 4 i jedan pre 10 godina). Oni su odgovarali na četiri kratka pitanja:

1. da li se sećaju u okviru kojih predmeta su izučavali ljudska prava;
2. da su kao izborni predmet izabrali predmet Ljudska prava i zašto;
3. da li smatraju da u dovoljnoj meri poznaju ljudska prava kako bi u praksi donosili ispravne odluke;
4. da li imaju preloge za bolje i efikasnije izučavanje ove oblasti.

Svi intervjuisani su se sećali u okviru kojih predmeta su izučavali ljudska prava, a njih 13 je primetilo da oblast ljudska prava nije, ili je bila jako malo zastupljen u okviru ispitne materije.³⁴ Niko od ispitanika koji su tu mogućnost imali nije izabrao predmet Ljudska prava, u tom trenutku vodeći se težinom programa i prolaznošću na ispitu. Svi ispitanici smatraju da u dovoljnoj meri poznaju ljudska prava, ali da su znanja potrebna za rad u službi stekli kasnije, tokom dodatnih obuka i rada. Smatraju da je nastava tokom redovnog školovanja bila teorijska i da nisu imali mogućnost da stečeno znanje spoje sa primerima iz prakse. Predlog 7 ispitanika bio je da se tokom predavanja više koriste video i audio materijali, na primer snimci akcija koje se mogu koristiti kao dobar ili loš primer.

Iako je uzorak ovog ispitivanja mali (27), te se ne mogu generalizovati zaključci, svakako da mišljenje ispitanika pruža korisne smernice naročito kada je reč o tome da je nastava o ljudskim pravima uglavno teorijska, da treba više da se koristi interaktivni nastavni materijali i metode koji bi približili materiju ljudskih prava, kao i prisustvo praktičnih primera iz policijske prakse. Svakako da postoji potreba da se ova tema dublje istraži i to na većem uzorku.

SISTEM OBRAZOVANJA POLICIJSKIH SLUŽBENIKA U SLOVENIJI

Policijska Akademija u Sloveniji uspostavila je nekoliko obrazovnih programa i trening modela. U obrazovnom programu za buduće policijske službenike 30 časova posvećeno je temama ljudskih prava, profesionalne etike i integriteta. Ove teme su ključan deo obrazovanja i u stručnoj školi (osnovna obuka) u okviru predmeta Ovlašćenja policije i Profesionalna etika.

Na Akademiji, u okviru predmeta Ovlašćenja policije i njihova primena, 15 od 60 časova je posvećeno ljudskim pravima. U okviru njih učenici treba da prihvate da ljudska prava nisu prepreka u njihovom poslu već da integralni i najvažniji deo posla. Tokom kursa

34   Ovde se radi o utisku ispitanika, ne o činjenici. Ovde se radi o utisku ispitanika, ne o činjenici.

uči se o razvoju ustavne i međunarodne zaštite ljudskih prava, o zaštiti ljudskih prava u Sloveniji kao i o ulozi Ombudsmana. U okviru predmeta Ljudska prava i policije uči se o uključivanju poštovanja ljudskih prava u svakodnevni rad, na koji način policija može da spreči zloupotrebu sile, kao i o radu Komitetaza prevencijutorture i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT).

U okviru predmeta Profesionalna etika 12 časova je posvećeno ljudskim pravima, a 12 društvenim veštinama. Pored toga Akademija sprovodi dvodnevne seminare u formi radionica i diskusija. Fokus je na razvoju svesti o stereotipima i borbi protiv njih, uzroku i posledicama predrasuda i prevenciji diskriminacije u multietničkim sredinama. Tokom obuke je, kada se govori o karakteristikama određene zajednice i njenim pripadnicima, uvek prisutan i predstavnik te zajednice, tako da je pažnja usmerena na uspostavljanje dijaloga i saradnje, posebno u odnosu na pitanja bezbednosti. Na obuke redovno dolaze predstavnici različitih organizacija kao što je Amnesty International.

Slovenačka policije je sačinila zajednički kurikulum o etici i integritetu u policiji, koji uspostavlja vezu između teorijskog i apstraktnog koncepta uz naglašen praktični pristup u obrazovanju i obuci.

Jedan od najuspešnijeg programa koji je sprovelo Ministarstvo unutrašnjih poslova bio je program obuke na kojima su polaznici bili pripadnici policije i predstavnici romske zajednice.

U Sloveniji postoji visok stepen tenzija između romskih i ne-romskih zajednica.³⁵ Policija je kao i svuda prva koja dolazi u kontakt sa krivičnim delim u kojima su Romi uključeni kao žrtve, počiniooci i svedoci. Uvođenje koncepta policije u zajednici je od slovenačke policije zahtevao je da brzo prihvati visoke standarde koji se od policije očekuju: da se konsultuje sa pripadnicima zajednice u kojoj deluje, da razume i odgovara na njene potrebe, da zajednički rešava probleme, bude odgovorna i radi transparentno.

Teškoće u tom procesu dovele su do programa tokom kojeg su pripadnici policije zajedno sa Romima učestvovali na obukama otvarajući mogućnost za međusobno razumevanje i diskusiju. Osnova programa bilo je okupljanje pripadnika policije i romskih nacionalnih i lokalnih lidera na zajedničkim dvodnevnim obukama. Tokom treninga pripadnici policije su prolazili kroz kratak uvod u o ljudskim pravima i multikulturalizmu, a zatim su od Roma učili osnove jezika i romske kulture. Sa druge strane policajci su ih učili o pravim i obavezama koje imaju u demokratskom društvu, uključujući i šta mogu da očekuju od

---

35 S.Strobl, Nothing to be done about them without them: The Slovenian National Police and Roma joint-training program, International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 2013.

policije u pogledu bezbednosti, sigurnosti i načina vođenja istraga.

Od 2003. godine kroz ovu obuku je prošlo više od 1500 policajaca koji su učili o romskim dijalektima, kulturi, tradiciji i razumevanju porekla predrasuda o ovoj zajednici. Svake godine održi se prosečno 14 treninga za po 20 policijskih službenika.

Ovaj program je doprineo da se izgradi poverenje između policajaca i građana romske nacionalnosti na lokalnom nivou. Ciljevi ovog programa bili su edukacija službenika o ljudskim pravima i razumevanja etničkih razlika u cilju bolje saradnje sa lokalnim romskim stanovništvom. Učešće nevladinih organizacija i lidera romske zajednice je sastavni deo obuke koja za cilj ima direktno upoznavanje policije sa Romima na lokalnom nivou sa kojima će se kasnije sretati tokom rada.

Kroz dijalog sa predstavnicima romske zajednice policija ima jedinstvenu priliku da razume u potpunosti sredinu u kojoj radi, kao i svoj imidž i predstavu koju u lokalnoj zajednici imaju o njima, da razumeju negativne efekte stereotipa i da nauče da koriste dijalog kao sredstvo za rešavanje sporova.

Metodologija obuke - Obuka policijskih službenika, koji su odabrani na osnovu mere u kojoj imaju kontakt sa Romima, odvija se u policijskoj stanici. Prvi dan obuke pripadnici policije provode sami bez učesnika iz romske zajednice. Način rada traži da pripadnici policije na ovom treningu budu u civilu i sede u krugu što doprinosi da atmosfera bude neformalna a diskusija otvorena. Učestvuje petnaest do dvadeset policajaca različitog položaja u hijerarhiji i godina radnog staža.

Trening počinje vežbom tokom koje učesnici opisuju i analiziraju svoj društveni i ekonomski položaj u slovenačkom društvu. Na primer, oni razgovaraju o tome da li su odrasli bogati ili siromašni, da li su ikada bili meta podsmeha zbog mene karakteristike ili ponašanja. Učesnici su razgovaraju o stereotipima koje oni i čitavo društvo gaje prema Romima kao i efektima koje predrasude mogu imati na rad policije. Najčešće se ova diskusije vodi tokom vežbe koja uključuje prikazivanje slika iste osobe u različitoj odeći, s različitim verskim ili etničkim obeležjima. Pored diskusije učesnici ponovo razmatraju osnovne mehanizme zaštite ljudskih prava na nivou UN, Evropske unije ili Saveta Evropa, sa kojima su se sretali tokom prethodnog obrazovanja.

Tokom prvog dana treninga kroz vežbu menjanja uloge pripadnici policije se stavljaju u položaj Roma kako bi imali priliku da uvide ograničenja koja Romi mogu da imaju u kontaktu sa policijom koja ih ne razume. Tokom drugog dana trening se odvija uz prisustvo predstavnika romske zajednice u cilju iniciranja saradnje između lokalne policije i Roma na direktan način. Tokom tog dana diskutuje se o konkretnim problemima koje imaju i pripadnici policije i Romi u toj zajednici sa akcentom na razumevanju međusobnih potreba i specifičnosti. Zatim, policajci uče osnovne komunikacije u lokalnom romskom dijalo-

ektu od članova te zajednice direktno. Diskutuje se o romskoj kulturi i šta policija može očekivati prilikom posete romskom naselju ili kući. Sa druge strane pripadnici policije objašnjavaju svoje zakonska ovlašćenja, na koji način da dobiju od policije na lokalnom nivou, kontakt informacije i druge korisne informacije.

Ova i slične obuke u mnogome su doprinele razumevanju i poštovanju ljudskih prava od strane policijskih službenika tako što rad policije približavaju zajednici u kojoj rade, ali i pomažu policiji da razume dinamiku zajednice i život pojedinaca u njoj.³⁶

ZAKLJUČAK

Za dobro obavljanje dužnosti policiji je neophodno da zadobije poverenje građana za koje je osnov poštovanju ljudskih prava. Poštovanje ljudskih prava je nemoguće bez znanja o njima, ali i veština i pozitivnog stav. Sve ovo je zadatak obrazovnog sistema, na kome leži veliki teret prilagođavanju promenama i novim zahtevima u vršenju dužnosti. U Srbiji postoji trend rasta poverenja u policiju. Ovako generalno pozitivan stav građana nameće obavezu da se pokazano poverenje građana ne zloupotrebi. Prvenstveno treba unaprediti stav i odnos prema ranjivim grupama. Odnos policije prema Romima ili LGBT zajednici u nekoliko navrata je pokazao da razumevanje i poštovanje ljudskih prava od strane policije mora da se unapredi. Povremena kršenja ljudskih prava od strane pripadnika policije kazuje da između ostalih razloga sigurno ima propusta i obuci policije na svim nivoima. Znanja koja pripadnici policije stiču o ljudskim pravima treba da budu minimalno teorijska a što više zasnovana na primerima iz prakse koji jasno ukazuju na vezu ljudskih prava i rada policije. Nije najvažnije da li se predmet ljudska prava izučava kao obavezan predmet, jer tokom školovanja svi imaju priliku da se u dovoljnoj meri kroz druge predmete sretnu sa konceptom ljudskih prava. Mnogo je važnije da gradivo i metodologija budu takvi da kasnije omogućavaju donošenje pravilnih odluka u radu.

LITERATURA:

- Bogoljub Milosavljević, Ljudska prava i policija, Centar za antiratnu akciju, 2004
- Dujmović, Šuperina, Međunaradni policijski standardi o ljudskim pravima i policijsko obrazovanje, 2010.
- D. Simović, R. Zekavica, Policijska i ljudska prava, Kriminološko - policijska akademija, 2012.
- D. Spasić, Žene u sistemu policijskog obrazovanja, stanje i perspetiva ženskih ljudskih prava, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2008/1450-66370803041S.pdf>

36 Podatak dobijen tokom intervjua sa Tatjanom Bobnar, Zamenicom generalnog direktora policije Slovenije, intervju vođen 11.12.2013.

- Priručnik o obrazovanju zasnovanom na ljudskim pravima, Agencije za osnovna prava Evropske Unije, 2013.
- M. Haythorne, Obuka policije u Velikoj Britaniji, Bezbednost, Beograd 2004, vol. 46, br. 6.
- Istraživanje o manjinama i diskriminaciji u Evropskoj uniji, 2008, dostupno na: <http://fra.europa.eu/en/project/2011/eu-midis-european-union-minorities-and-discrimination-survey>
- Istraživanje, Poličaj žena policajaca u zemljama jugoistočne Evrope, dostupno na: <http://www.npsr.rs/component/content/article/98-opte/541-istraivanjapoloaj-ena-policajaca-u-zemljama-jugoistone-evrope.html>
- Izveštaju o napretku Evropske komisije za Srbiju 2013, dostupan na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_report_2013.pdf
- Ljudska prava u Srbiji 2012, Beogradski centar za ljudska prava, 2013
- M. Živković, D. Simović, Ustavno pravo, Krimimalističko - policijska akademija, 2009.
- M. Jevtović, Uvod u policijsku etiku, Krimimalističko-policijska akademija, 2009.
- Training programs to improve attitudes, behaviours and skills of police officers regarding democratic values, civil rights, and human rights and to reduce unlawful use of force by police officers, dostupno na: <http://campbellcollaboration.org/lib/project/201/>.
- OSCE/ODIHR, Guidelines on Human Rights Education for Law Enforcement Officials, September 2012.
- S.V. Mijalković, Nacionalna bezbednost, Krimimalističko-policijska akademija, 2009.
- S. Strobl, Nothing to be done about them without them: The Slovenian National Police and Roma joint-training program, International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 2013.
- Ž. Nikač, Policija u zajednici, Krimimalističko-policijska akademija, 2010.

www.bezbednost.org
www.bgcentar.org.rs
www.crps.org.rs

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Beogradski centar za ljudska prava
Centar za razvojnu politiku i saradnju